

Západočeská Univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Normativní teorie secese: komparace Kosova a
Abcházie**

Remediální teorie secese Allena Buchanana

Markéta Pěčková

Plzeň 2014

Západočeská Univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

**Normativní teorie secese: komparace Kosova a
Abcházie**

Remediální teorie secese Allena Buchanana

Markéta Pěčková

Vedoucí práce:

PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Přemyslu Rosůlkovi, Ph.D. za jeho ochotu, čas a užitečné rady při vedení této bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. NORMATIVNÍ TEORIE SECESE	4
2. 1 Hlavní názorové proudy a teorie secese	4
2. 2 Buchananova remediální teorie a další normativní autoři	11
3. KOMPARACE KOSOVA A ABCHÁZIE	18
3. 1 Buchananova kritéria ospravedlnění secese – případ Kosova	18
3. 1. 1 Secese kvůli rozsáhlému porušování základních lidských práv	18
3. 1. 2 Ospravedlnění secese na základě nespravedlivé anexe státního teritoria	21
3. 1. 3 Secese kvůli porušování ústavní klauzule o zvláštním právu na sebeurčení	23
3. 1. 4 Zvláštní právo na secesi	28
3. 1. 5 Secese od rozpadajícího se státu	29
3. 1. 6 Secese kvůli svědomí	29
3. 1. 7 Secese v souladu s mezinárodním legálním právem	30
3. 2 Buchananova kritéria ospravedlnění secese – případ Abcházie	33
3. 2. 1 Secese kvůli porušování lidských práv	33
3. 2. 2 Ospravedlnění secese na základě nespravedlivé anexe státního teritoria	35
3. 2. 3 Secese kvůli porušování ústavní klauzule o zvláštním právu na sebeurčení	37
3. 2. 4 Zvláštní právo na secesi	40
3. 2. 5 Secese od rozpadajícího se státu	42
3. 2. 6 Secese kvůli svědomí	42
3. 2. 7 Secese v souladu s mezinárodním legálním právem	43

3. 3. Srovnání a komparace Kosova a Abcházie.....	44
4. ZÁVĚR	46
5. SEZNAM ZDROJŮ.....	47
6. RESUMÉ.....	55

1. ÚVOD

V 90. letech v souvislosti s koncem studené války a rozpadem takových mnohonárodnostních celků jako Jugoslávie a Sovětský svaz a následným osamostatňováním jejich národů, které se mnohdy neobešlo bez ztrát na životech v podobě masakrů a etnických čistek, se začali političtí filozofové zamýšlet nad tím, za jakých podmínek se národ může oddělit od svého mateřského státu. Etnické čistky v mnoha případech jen vytvořily z autonomních nebo jinak odlišných segmentů státu etnicky homogennější oblasti přesto, že obyvatelstvo bylo před těmito zásahy přirozeně promícháno s ostatními nebo většinovými obyvateli takového státu. Při takovýchto střetech mnohdy utrpěly křivdy obě strany konfliktu, tedy jak ta usilující o odtržení, tak většinové obyvatelstvo státu. Tyto křivdy vzájemně znesvářely národy a když ne úplně znemožnily, tak často velmi ztížily vzájemný dialog a proces řešení těchto konfliktů.

Předkládaná práce proto v první, teoretické části, představí názorové proudy a různé druhy teorií secese, které vznikaly na konci 80. a v průběhu 90. let minulého století. V návaznosti na zmíněnou situaci tedy řešily, za jakých okolností je morálně únosné a ospravedlnitelné odtrhnout se od mateřského státu.

V první kapitole představím hlavní názorové proudy a přístupy k teorii secese, hlavní dělení těchto teorií včetně dělení teorií secese podle Allena Buchanana a některé autory, kteří se těmito teoriemi zabývají. Druhá kapitola podrobněji rozebere Buchanánovu remediální teorii secese (*remedial right only theory*) a hlavní body této teorie, které budou v druhé, praktické části práce, stěžejní pro komparaci Kosova a Abcházie. Po Buchanánově teorii bude představeno několik dalších autorů normativních teorií.

Na začátku praktické části, tedy v samotné komparaci Kosova a Abcházie, jak už bylo řečeno výše, budu analyzovat možnosti ospravedlnění secese těchto entit podle Buchananovy remediální teorie secese. Budu také analyzovat, jak byly jednotlivé body této teorie naplňovány ve vztahu secesionistických regionů a jejich mateřských států, tedy ve vztazích Kosovo – Srbsko a Abcházie – Gruzie. Cílem práce bude zjistit, zda secese Kosova od Srbska a Abcházie od Gruzie je kompatibilní s Buchananovou remediální teorií secese.

Otázkou je, jak Kosovo a Abcházii nazvat, neboť se ani jeden netěší plnému mezinárodnímu uznání. Abcházie a Kosovo jsou státy, které fungují pouze vnitřně, oba tedy disponují pouze vnitřní suverenitou. Na rozdíl od Abcházie, Kosovo uznává nesrovnatelně více států. Obě entity ale více či méně fungují díky svým zahraničním partnerům a garantům jejich nezávislosti.

V případě Kosova budu analyzovat jen období do roku 2000, protože od té doby se Kosovo nachází pod mezinárodní správou, která mu de facto dopomohla i k vyhlášení nezávislosti v roce 2008. Budu tedy předpokládat, že případná bezpráví, křivdy, represe a antagonismus pramení z období po druhé světové válce až do intervence NATO v roce 1999.

V abcházském případě budu zkoumat období do druhé války v Gruzii, tedy do roku 2008. Tuto válku vnímám jako spor spíše mezi Ruskem a Gruzii, více než mezi jejími separatistickými regiony.

Zkoumaná období omezují jednak z toho důvodu, že analýza širšího záběru by nutně musela přesahovat rozsah bakalářské práce a druhá proto, že se domnívám, že karty byly do této doby již rozdány a oba secesionistické regiony, tedy Kosovo a Abcházie, v té době věděly, že návrat pod původní

mateřský stát už není možný, ať už z důvodu nepřekonatelných křivd nebo z přesvědčení, že jako samostatnému státu se jeho národu bude žít lépe.

Cílem práce proto není a ani nemůže být podat analýzu vývoje Kosova a Abcházie. Důležité momenty historie, starší i poměrně nedávné, budou spíše zasazeny do úhlu pohledu normativní teorie.

Literatura o teoriích secese se vyskytuje převážně v anglickém jazyce, budu proto čerpat většinou z děl jejích autorů. Naopak literatury o Kosovu je široká škála, neboť Kosovo leží v Evropě a tudíž v jaksi atraktivnějším regionu, než Abcházie. Z tohoto důvodu někdy není jednoduché vybrat literaturu, která je relevantní. O Abcházii se publikuje většinou jen v souvislosti s ostatními státy Zakavkazska nebo v souvislosti se Sovětským svazem, potažmo s Ruskou federací. Drtivá většina analýz spojených s Gruzii a tedy i s Abchází se také týká energetické bezpečnosti, jakožto eminentního zájmu Evropy, zajistit si energetické suroviny z jiných zdrojů, než z Ruské federace. Toto hledisko však v práci zohledněno nebude. Nízká přitažlivost Abcházie způsobuje i rozrůzněnost některých údajů, o kterých by se mohlo zdát, že jsou nezpochybnitelné. Navíc autoři z Ruska, Abcházie nebo Gruzie se k historii Abcházie vyjadřují diametrálně odlišně, tudíž je třeba být ve střehu, při čerpání z nich.

2. NORMATIVNÍ TEORIE SECESE

2. 1 Hlavní názorové proudy a teorie secese

Následující kapitola představí pojem secese jako takový a následně různé přístupy teoretiků k tomuto pojmu. Dále tato kapitola obsahuje rozdělení teorií secese.

Secese, tedy odtržení části území od stávajícího suverénního státu, je vlastně vyjádření opozice vůči politické autoritě a může být kontrastem k jinému nesouhlasu stejné povahy – revoluci. Obě skupiny obyvatel se chtějí osvobodit od politické autority, chtějí to však uskutečnit rozdílnou cestou. Na rozdíl od revoluce, primárním cílem secesionistů není svrhnout existující vládu ani vytvořit základní ústavní, ekonomické nebo socio-politické změny v existujícím státu. Místo toho si přejí omezit autoritu státu na určitém území a vyjmout toto území z jurisdikce tohoto státu. Neodmítají tedy státní autoritu jako takovou, jen si nepřejí, aby platila na jejich skupinu. Jako další řešení nesouhlasu s politickou autoritou státu uvádí autor emigraci (Buchanan, 1991: 326–327).

Emigranti ale způsobují více problémů jak sobě, tak zemím, které je přijímají nebo jim poskytnou azyl. Navíc se emigrantům nebo uprchlíkům může přihodit to samé znovu. Jestliže jejich cílovou destinací totiž nebude zrovna západní země ctící lidská práva, mohou být diskriminováni podobně jako v zemi, kterou opustili.

Z hlediska mezinárodního práva je uznáváno remediální právo¹, ne primární právo na secesi, které dovoluje právo na secesi všem lidem a

¹ V práci bude v souvislosti se secesí používán název remediální právo, popřípadě remediální secese, podle anglického originálu *remedial right*. Do češtiny lze tento termín přeložit jako nápravné právo na secesi (např. Rosůlek, 2007). V angličtině můžeme narazit také ekvivalet tohoto termínu – just-cause theory (např. Catala, 2013 nebo McGary-Moore, 2011). Allen Buchanan používá dále termín *Remedial Right Only Theory*, což znamená, že tato teorie uznává pouze remediální, nikoli primární právo na

národům. Mezinárodní právo jednostranné (unilaterální) právo na secesi, což je právo odtrhnout se bez souhlasu nebo ústavního povolení státu, chápe jen jako nemediální právo, tedy jako poslední řešení situace závažného bezpráví. Mezinárodní právní řád je zastávce státu v jeho snaze zachovat si svoji teritoriální integritu, ale jen do té doby, dokud je stát schopen dodržovat a chránit lidská práva. V případě takového porušení právní řád odepírá právo státu k potlačení secese na vlastním území (Buchanan, 2004: 330).

Mezinárodní právní řád také podporuje jiné alternativy secese, zejména v tom případě, když je to ve větším souladu s lidskými právy, které zakazují etnickou a náboženskou diskriminaci. Takovými alternativami může být režim vnitrostátní autonomie, protože takový režim pomáhá rozptýlit strach státu z jeho rozpadu, což primární právo na secesi pro všechny lidi a národy pochopitelně evokuje (Buchanan, 2004: 331).

Teorie secese můžeme rozdělit na ty, které se zabývají jejími příčinami – explanatorní, výkladové teorie a na ty, které řeší ospravedlnitelnost secese – normativní teorie. Mezi normativní autory v teoriích secese můžeme zařadit Allana Pattena (2002), Michaela Seymoura (2007) nebo Allena Buchanana, jehož teorií se budeme zabývat v další kapitole a aplikujeme ji na případy Kosova a Abcházie v praktické části práce.

Mezi autory zabývajícími se explanatorními teoriemi patří například Michael Hechter (1992), Kisangani N. Emizet a Vicki Hesli (1995), Donald Horowitz (2000) nebo John R. Wood. Jako příklad explanatorní teorie, uveďme teorii Johna R. Wooda. Je jedním z prvních politických filosofů, který se podrobně zabývá teorií secese, chápe secesi nikoli jako podmínku, ale jako proces. Je založena na řadě dynamických interakcí, podmínek a vývoju, které mohou a nemusí vést k secesionistickému výsledku. Teorie secese podle něj

musí počítat s mnoha variantami secesionistických výsledků, které vycházejí z komplikovanosti a složitosti lidské zkušenosti, důmyslu a volby (Wood, 1981: 108–109).

Wood mimo jiné analyzoval předpoklady, které zvyšují pravděpodobnost provedení secese. Jsou to předpoklady geografické, sociální, ekonomické, politické a psychologické. Geografické předpoklady nemusí být zrovna rozdělení území. Jako příklad uvádí Nový Zéland nebo Japonsko, které ač jsou to státy rozdělené vodní bariérou, jsou stále integrované v jednom státním celku. Rozhodujícím a určujícím předpokladem pro secesi je, jestliže území obývající jeden národ je rozděleno mezi více států. Potom je více spojuje vlastní etnicita než státní příslušnost k danému státu. Pravděpodobnost secese se také zvyšuje, když je oddělený fragment státem násilně zabrán.

Sociálními předpoklady se rozumí, zda secesionistické odcizení pramení z kulturní heterogenity, která je vědomá a je vědomě šířena. Nejvýraznějšími odlišujícími elementy jsou logicky jazyk a náboženství.

Ekonomické předpoklady pro secesi spočívají v nerovnoměrném přístupu ke zdrojům nebo ve zvýhodňování určité skupiny obyvatelstva, přičemž zhoubný účinek může mít tento proces v obou směrech. Ekonomický úspěch secesionistické skupiny ji může podněcovat k secesionistickým záměrům, stejně jako ekonomický úspěch většiny státu a neúspěch skupiny.

Politické předpoklady souvisí s úpadkem legitimacy politické moci ať už po zániku charismatického panství, neschopnosti státu zajistit blahobyt obyvatelstva apod. Následné zvýšení centralizace s odůvodněním odcizení periferních regionů zvyšují předpoklady na jejich secesi stejně jako přílišná decentralizace.

Poslední, psychologické předpoklady, jsou emocionální argumenty, které mohou hrát také velkou roli pro secesionistické skupiny. Může to být etnocentrismus, xenofobie nebo snaha bránit vlastní území nebo snaha o vlastní kulturní ochranu (Wood, 1981: 112–122).

Jak bylo zmíněno v úvodu, 80. a později i 90. léta byla ve jménu debaty, za jakých podmínek je ospravedlnitelné odtržení od celistvého suverénního státu. Podle Percyho Lehninga (2005: 1–2) z této debaty vyplynuly tři přístupy, které se k secesionismu staví různě a sice antisecesionistický, který je proti právu na secesi a prosecesionistický, který toto právo podporuje. U obou těchto přístupů je secese podmíněna přesnými podmínkami. Potom je tu třetí přístup, který secesi buď podporuje, nebo odmítá a to na základě důkladného zvážení. Nový stát musí být schopen samostatně přežít v mezinárodním prostředí, musí spravedlivě zacházet se svým obyvatelstvem a musí dodržovat mezinárodní závazky (Lehning, 2005: 1–2).

V zásadě lze tyto tři přístupy přirovnat z hlediska politických teorií k liberálním a komunitaristickým. Každý počítá s odlišnými předpoklady, za kterých je secese přípustná či nikoli (Lehning, 2005: 2).

Z pohledu práva v současnosti neexistuje legální právo na secesi kromě třech určitých okolností, jimiž jsou A) klasická dekolonizace, B) reforma teritoria státu, které bylo předmětem nespravedlivé okupace nebo, C) když etnické skupině byla odepřena participace na státní moci (Cassese, 1995: 71–108).

Z hlediska ospravedlnění secese Buchanan rozděluje teorie na dvě větve a to na remediální právo na secesi (*Remedial Right Only Theories*) a primární právo na secesi (*Primary Right Theories*). Pro první skupinu teorií je secese možná jen za podmínky vážného a trvalého bezpráví (Buchanan přidává i další podmínky, které si představíme v další kapitole). Secese je tedy

chápana jako nápravný nástroj takovýchto činů. Druhá skupina teorií zastává shovívavější pohled na secesi, podle níž není secese podmíněná předchozím bezprávím (Buchanan, 1997: 34–39).

V rámci této druhé větve definuje dva přístupy a to askriptivní a plesbiscitní. Askriptivní teorie má dlouhou tradici, sahá až do 19. století a souvisí s právem národů na sebeurčení. Podle ní by národy měly být chápány mezinárodním právem jako entity, které mají právo na sebeurčení, což zahrnuje právo na jednostranné odtržení. Plesbiscitní teorie tvrdí, že mezinárodní právo by mělo připustit právo na jednostranné odtržení, jestliže většina osob, která obývá část území státního teritoria, si přeje vytvořit vlastní stát. Skupinu mohou jednotit i jiná specifika, než je touha po nezávislosti. Skupina tedy nemusí být ani národem, etnickou skupinou a ani nemusí být členy stejné kulturní komunity. Tento přístup také vyžaduje, aby oba státy (tedy ten nový i ten mateřský) byly životaschopné (Stanford Encyclopedia of Philosophy).

Plesbiscitní a askriptivní teorie mají společné to, že nevyžadují bezprávi jako nezbytnou podmínku pro jednostrannou secesi. Připouští ale, že bezprávi je také možnost, jak secesi ospravedlnit. Nejsou to tedy *Primary Right Only Theories*, protože připouští i nemediální právo pro secesi. Předpokládají ale, že ospravedlnitelná secese je možná i primárně (primární právo) (Buchanan, 1997: 39). Jinými slovy, zastánci těchto teorií se domnívají, že proto, aby měla skupina právo na secesi, nemusí trpět nebo dokonce umírat lidé.

Za zástupce askriptivní teorie lze považovat například Davida Millera (1995), Margaret Moore (1998), Josepha Raze (1988) nebo Johna S. Milla (1991), který zastává názor, že demokracie může vzkvétat jen ve státu, kterému vládne pouze jeden národ. Státu, který obsahuje více národů, bude podle Milla chybět solidarita, důvěra a další hodnoty, které jsou nezbytné pro fungování demokracie.

Alexander Pavkovic (2003), kterého je možné považovat za zástupce plesbiscitní teorie, uvádí dvě hlavní podmínky, za kterých je možné ospravedlnit secesi. První podmínka vyžaduje dodržování lidských práv a sociální zajištění občanů v odtrženém nově vzniklém státu. Jestliže by hrozilo, že nový stát toto nebude dodržovat, mateřský stát má právo mu v secesi zabránit. Druhá podmínka pro ospravedlnitelné odtržení vychází z referenda, ve kterém se většina voličů vysloví pro odchod z mateřského státu. Musí to být ale opravdu většina občanů obývajících secesionistické teritorium, ne pouze většina těch, kteří přišli k volbám. Mateřský stát by v takovém případě měl začít se separatisty jednat o jejich požadavcích a o případné secesi nebo její alternativě.

Zejména druhou podmínku většinou nelze u běžných secesionistů uplatnit. Minimálně na případech secese Kosova a Abcházie by racionální jednání o budoucím statusu těchto území nebylo proveditelné, protože obě strany zablokují možné vzájemné vyjednávání odmítavými stanovisky k požadavkům druhé jednotky.

K plesbiscitním teoretikům můžeme přiřadit i Harryho Berana (1984: 30–31). Ve svém článku zmiňuje, že liberalismus si žádá, aby každá skupina obyvatel, která se koncentruje na určitém území a nemá stát, měla právo na secesi, pokud si to přeje a pokud je to morálně a prakticky uskutečnitelné a proveditelné (což vždy ale není). Jako důvody, které brání skupině se odtrhnout od stávajícího státu, a které nemohou secesi ospravedlnit, uvádí několik podmínek:

- 1) secesionistická skupina není dostatečně velká na to, aby převzala základní odpovědnosti za vlastní nově vytvořený stát,

2) skupina není připravena povolit ostatním skupinám (, které usilují o odtržení) odtrhnout se, ačkoli je takové odtržení morálně i prakticky proveditelné

3) skupina by chtěla využívat nebo utiskovat jinou skupinu, která se nemůže odtrhnout kvůli teritoriálnímu rozptýlení uvnitř teritoria nebo z jiných důvodů,

4) skupina obývá oblast na hranicích existujícího státu, takže secesí by se vytvořila enkláva,

5) obývá oblast, která je kulturně, ekonomicky nebo vojensky nepostradatelná pro existující stát

6) nebo obývá oblast, která má disproporční podíl na ekonomických zdrojích existujícího státu.

S těmito čtyřmi podmínkami, které Beran uvádí, se vlastně tato teorie jeví mnohem více konzervativní než Buchananova remediální teorie. Nebo by se tak mohla jevit alespoň při aplikaci na případy Kosova a Abcházie, které se budeme věnovat později.

Lea Brilmayer se v teorii secese zabývá právem na teritorium. Secesionistická skupina by si při požadavku na odtržení měla klást nároky na určitou část území a své nároky náležitě prokázat. Většina secesionistických hnutí si totiž územně zdůvodňuje svoji existenci. Argumentují, že mají nárok na určitou část území, na kterém se snaží vytvořit vlastní národní stát. Brilmayer je přesvědčena, že tento teritoriální nárok musí být vždy explicitně vyjádřen v požadavcích skupiny a že jeho význam by mělo uznávat mezinárodní právo (1991: 187). S argumentem, že požadavek na secesi musí obsahovat i teritoriální požadavek, souhlasí Allen Buchanan i další autoři.

2. 2 Buchananova remediální teorie a další normativní autoři

Allen Buchanan je politický filosof, který se problémem zabývá velmi dlouho a podrobně a to i v souvislosti s mezinárodním právem, kdy navrhuje začlenění teorie secese do mezinárodního právního řádu, kvůli nutnosti tyto zásady v něm ukotvit.

Stále častěji se vyskytující konflikty uvnitř státu než mezi státy si žádají nějaký právní podklad pro morální a legitimní secesi skupiny obyvatel. Výsledkem je mezinárodně-právní odezva čelit požadavkům na sebeurčení, které je založeno na ochraně základních lidských práv, spíše než na nějakých domnělých primárních právech na sebeurčení lidí a národů (Buchanan, 2004: 332).

V tomto se s Buchananem rozchází celá řada autorů teorií secese. Označují ho za příliš konzervativního, kvůli jeho snaze chránit integritu již existujícího suverénního státu a nutnosti jistého druhu křivdy vůči secesionistické skupině.

Je nutné si uvědomit, že secese je nejzazší výsledek prosazování práva na sebeurčení. Aplikovatelná a detailní teorie sebeurčení musí proto zahrnovat nejen sdělení o právu na sebeurčení, ale také širší normativní rámec pro vyhodnocování a řešení kladených nároků na sebeurčení. Mělo by být také samozřejmé, že nebude pokládat nezávislou státnost za přirozený nebo nevyhnutelný cíl tužeb po sebeurčení (Buchanan, 2004: 332).

Allen Buchanan je zastánce práva národa na secesi, pouze jestliže stát skupině působí bezpráví a tato skupina tvoří vlastní politickou jednotku. V tomto případě může tato skupina odmítnout autoritu mateřského státu a pokusit se vytvořit vlastní nezávislou politickou jednotku. Toto ale pořád neznamená, že nově vzniklá entita by měla být vnímána jako legitimní stát v mezinárodním právu (Buchanan, 2004: 336).

Mezinárodní komunita by za těchto podmínek měla udělat dvě věci: posílit slabou, utlačovanou skupinu tím, že použije separaci jako prostředek sebeobrany proti utiskovatelům a zároveň zruší podporu teritoriální integrity existujícího státu na územích, kde stát selhal v zabezpečení lidských práv nebo na území, které obývá utlačovaná skupina (Buchanan, 2004: 336).

Tento postup je jistě logický a správný, ale nedokážu si po pravdě představit takto disciplinovanou mezinárodní komunitu, která by byla schopna zkoordinovat jednotný postup vůči proviněnému státu. Případy nekoordinovanosti a komplikací s tím spojených můžeme koneckonců najít jak v historii, tak v současnosti.

Buchanan uznává pouze jeden druh teorie práva na jednostrannou secesi, které by mohlo poskytnout přesvědčivý argument pro legitimitu aktu odtržení jednotky od celistvého státu a tím je teorie remediálního práva (*remedial right only theory*). Je to vlastně poslední východisko (podobně jako zmíněná revoluce) z vážného a trvajících bezpráví (Buchanan, 2004: 337).

V remediální teorii secese (Remedial Right Only Theory) Buchanan uvádí původně dvě podmínky, na jejichž základě je možné ospravedlnit secesi. První je rozsáhlé a trvajících porušování základních lidských práv. Jako příklad uvádí případ Východního Pákistánu, který se stal nezávislým na Pákistánu v roce 1971 po masivním porušování lidských práv. Druhou podmínkou je nespravedlivý zábor nebo anexe legitimního státního teritoria. Tuto podmínku ilustruje na příkladu Pobaltí a secesi těchto států od Sovětského svazu. Tyto tři státy byly nezávislými a suverénními jednotkami v mezinárodním systému, když je v roce 1940 anektoval Sovětský svaz (Buchanan, 1997: 34–37).

Později přidal ještě nové podmínky. Jestliže byla v ústavě klauzule o zvláštním právu na sebeurčení a tato byla ze strany státu systematicky porušována, je to také důvod na ospravedlnitelnou secesi. Pořád je to

remediální opatření. Buchanan je ochotný připustit i secesi bez předcházejícího bezpráví a to na základě vzájemného vyjednávání a dohody obou stran, tedy existujícího státu a secesionistické skupiny (Buchanan, 2004: 359).

V souvislosti s třetí podmínkou uvádí Buchanan termín tzv. secesi kvůli svědomí (*conscientious secession*), kdy je možné ospravedlnit secesi, jestliže skupina je součástí státu, jehož politika porušuje lidská práva, ač se toho nedopouští na této skupině. Jako příklad uvádí Černou Horu. Ta se sice odtrhla od Jugoslávie až po pádu Miloševićova režimu, ale kdyby tak učinila už v počátcích etnických čistek na kosovských Albáncích, měla by silný morální základ pro jednostrannou secesi. Můžeme se na to dívat také z pohledu státu, který tak svou politikou může zapříčinit ztrátu své legitimacy a tím může ztratit nárok na určité teritorium. Toto je ale více náchylné k zneužití než původní tři podmínky remediální teorie secese, z toho důvodu, že taková skupina může zneužít bezpráví páchaného na jiné k vyhlášení nezávislosti z odlišných důvodů, než je svědomí. Přesto tohle ospravedlnění Buchanan podporuje (Buchanan, 2004: 364–365).

Dalším možným ospravedlnění secesionismu může být podle Buchanana secese od rozpadajícího se státu (*sauve qui peut separation*), kdy je obyvatelstvo v nebezpečí a má strach o svá práva, ať už individuální nebo menšinová, která jsou nastalou situací ohrožena. Jako příklad uvádí Slovinsko a Chorvatsko, které se odtrhlo od Jugoslávie, což je ale sporné, protože někdo může namítat, že Jugoslávie byla před odtržením Slovinska a Chorvatska fungující jednotkou. Jako přesvědčivější příklad tedy zmiňuje Demokratickou republiku Kongo, kdy secese některých regionů této republiky by mohla být skutečně vnímána jako sebeobranný akt a tím by byla tato secese ospravedlnitelná (Buchanan, 2004: 366–369).

Secesi autor připouští také, jestliže stát sám udělil skupině právo na secesi (jak příklad uvádí odtržení Norska od Švédska v roce 1905) nebo jestliže ústava státu zahrnuje právo na secesi (etiopská ústava v roce 1993) a nebo dohodou mezi státem a secesionistickou skupinou. Toto jsou pro Buchanana tzv. zvláštní práva na secesi (Buchanan, 1997: 36).

Dále Buchanan požaduje, aby secese byla v souladu s mezinárodním legálním právem. Neměla by také způsobit destabilizaci regionu (Buchanan, 1997: 42). Destabilizace regionu je poměrně sporný faktor, když si uvědomíme, že většina secesionistických tendencí způsobuje chaos v dané oblasti. V jiných případech, jako jsou Kosovo a Abcházie je již oblast destabilizována kvůli jiným okolnostem.

Sedm podmínek, ze kterých budeme vycházet v další části textu, tedy zní:

- 1) Secese z důvodu rozsáhlého a trvajících porušení základních lidských práv
- 2) Secese kvůli nespravedlivému záboru nebo anexi legitimního státního teritoria
- 3) Secese kvůli systematickému porušení ústavní klauzule o zvláštním právu na sebeurčení
- 4) Zvláštní právo na secesi (udělené právo ne secesi státem, ústava zahrnující právo na secesi nebo dohoda jednotky a státu o provedení secese)
- 5) Secese kvůli svědomí (nesouhlas s politikou mateřského státu k jiné skupině)
- 6) Secese od státu, který se rozpadá (tzv. *sauve qui peut* secese)

7) Secese musí být v souladu s mezinárodním právem a nesmí způsobit nestabilitu v dané oblasti

Tyto podmínky budou použity v praktické části práce. Budeme zjišťovat, zda byla secese Kosova a Abcházie v souladu s touto remediální teorií.

S kritikou Buchanana a spolu s ním i Brilmayer přišel Daniel Phillipot. Nesouhlasí s nimi ve více bodech. Podle něj oba zmiňují křivdy, ale ty samy o sobě samostatný stát nevytvoří. O teritoriálních požadavcích říká, že není možné si teritorium nárokovat, protože není jednoduché určit, komu vlastně teritorium patří (vládě, obyvatelům) (Phillipot: 1995: 354–369).

Allan Patten připomíná argument rovnosti. Nelze opomíjet, že nedodržování rovností ve státě, vede k poškození obyvatel, porušování občanských, politických a sociálních práv, které poškozují hlavně jednotlivce a proto je secese v takových případech nezbytná a zachování práv jednotlivce je důležitější, než ztráta komunální integrity státu a jeho frustrace ze samosprávy té části území (2002: 573–574). Na druhou stranu Patten kritizuje plesbiscitní teorii, konkrétně referendum, která je příliš liberální a ignoruje možnost, že podmínky odchodu, které budou požadovat separatisté, by mohly být nespravedlivé (Patten, 2002: 562).

Michael Seymour (2007: 3–4) zastává názor, že sebeurčení lidí a národů by se neměly klást překážky. Sebeurčení ovšem nemusí znamenat segmentaci státu, protože samozřejmě existuje i interní (vnitřní) sebeurčení, jehož výsledkem může být jednotka s vlastním politickým statutem v rámci mateřského státu. S Buchananem Seymour souhlasí v remediálním právu na secesi a to secesi externí (vnější). Tohoto autora nicméně považuje za příliš konzervativního.

Poněkud odlišný názor na věc uvádí Antonio Cassese (1995: 126), kde zmiňuje principy, podle kterých, když se nad nimi zamyslíme, by žádná teorie secese vlastně nemusela existovat. Podle těchto principů by lidem mělo být dovoleno vyjádřit svá přání a vlády států by neměly rozhodovat o nich ani o jejich budoucnosti. Na první pohled toto tvrzení zní čistě liberálně až libertariánsky. Cassese ale dodává, že tyto principy pokládají vlastně velmi nízký standard: nedefinují jednotky sebeurčení, oblasti a záležitosti, na které se to vztahuje ani způsoby a metody takového uplatnění secesionistických požadavků. Zejména nespecifikují, zda by sebeurčení mělo být vnitřního nebo vnějšího rázu ani nepředurčují cíl sebeurčení (nezávislá státnost, integrace nebo připojení k jinému státu, samospráva, secese od existujícího státu, atd.). Tyto principy jednoduše stanovují obecné zásady pro chování státu, a proto hrají roli jakéhosi stěžejního a zastřešujícího standartu pro mezinárodní vztahy.

Všechny zmíněné teorie a přístupy k normativním teoriím secese, které zmiňujeme výše, jsou více či méně přínosné. Žádným se ale doposud nepodařilo integrovat se do mezinárodního práva. Podmínky takových teorií jsou často až příliš shovívavé k secesionistickým požadavkům a příliš liberální na to, aby mohly být inkorporovány mezinárodním právem. Profesor Allen Buchanan se svou remediální teorií secese snaží přiblížit k zařazení této teorie do mezinárodního právního řádu, když zkoumá i právní aspekty této teorie. Proto a také z důvodu většího konzervativního charakteru této teorie ji budeme aplikovat v další části práce.

Nutno říci, že všechny aspekty a body teorií secese jsou autory navzájem dopodrobna rozebírány a kritizovány. Tím, že práce na toto téma vznikají, pomáhají formovat stávající teorie pomocí vzájemné kritiky. Jelikož se jedná o normativní a tedy velice citlivé téma, je velmi individuální a také těžké se přiklonit k té či oné teorii. Stejně tak, jako není snadné určit, zda stranit

spíše secesionistické skupině nebo mateřskému státu a jeho požadavkům na svoji teritoriální integritu.

Vyslyšení podmínek některých teorií primárního práva na secesi by mohlo vést k jakémusi superanarchickému mezinárodnímu systému. Kdyby měl vytvořit vlastní stát každý, kdo se pro něj v referendu vysloví (podle plesbiscitní teorií) nebo každý národ, který na zemi existuje (podle askriptivních teorií), nevedl by takový stav k anarchii a neudržitelné situaci v mezinárodním systému? I Buchanan, pokud jde o právo národů na sebeurčení, říká, že takové právo nemůžeme brát v potaz, neboť národů je na světě tolik, že nikdy nemohou být všechny vyslyšeny (Buchanan, 1991: 328–329).

Autoři, kteří publikují na téma teorie secese a práv národů na sebeurčení se většinou shodují na tom, že tento problém je v politické filozofii opomíjený. Není to přitom problém a diskuze, která by se měla odehrávat pouze na akademické půdě a zůstat v teoretické rovině, protože je to problém velice aktuální. Obecné zásady pro ospravedlnitelné provedení secese zakotvené v mezinárodním právním řádu, by se jistě užily jak dnes tak i v budoucnu. Na druhou stranu si myslím, že mezinárodní prostředí není zralé a připravené na zavedení nějakých obecných principů k uznávání a přístupu k secesionistickým skupinám, protože často převládne realistický prvek v přístupu států a zvítězí pragmatické argumenty nad těmi etickými a morálními. Jak uvádí ve svém článku Jiří Štěpanovský: „Soudobé mezinárodní právo je spíše návodem k mírovému soužití národů než kodexem snadno vynutitelných zákonů.“ (Štěpanovský, 2008: 22).

3. KOMPARACE KOSOVA A ABCHÁZIE

3. 1 Buchananova kritéria ospravedlnění secese – případ Kosova

Následující část bude zkoumat možnost ospravedlnění secese Kosova od Srbska podle jednotlivých bodů Buchananovy remediální teorie secese. Posléze se zaměříme na Abcházii a její secesi od Gruzie a nakonec budeme komparovat tyto dva případy, abychom zjistili jejich kompatibilitu s remediální teorií secese.

3. 1. 1 Secese kvůli rozsáhlému porušování základních lidských práv

Porušování lidských práv, podle mého názoru, je relevantní pozorovat ještě před rokem 1990 a potom do poloviny 90. let. Po vyostření situace vlivem Daytonských dohod uzavřených v roce 1995 se totiž obyvatelstvo Kosova radikalizuje² a velký vliv v oblasti má Kosovská osvobozenecká armáda (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK*). Pozdější situaci doprovázenou etnickými čistkami na obou stranách konfliktu nelze už tedy vidět jako bezprávní páchané jen na kosovských Albáncích, nehledě na to, že verze pravdy o občanské válce a následnému kontroverznímu zásahu NATO, se mnohdy diametrálně liší. Samozřejmě se liší podle toho, zda zdroj pochází z prosrbské nebo proalbánské strany.

Nepřehlédnutelná je v případě Kosova ekonomická situace na konci 80. let. Tu trefně popsal slovinský ekonomický historik Neven Borak (2000: 312–313), když jednotlivé federální a autonomní jednotky přirovnal ekonomicky k jiným zemím. Nejpropastnější rozdíl byl samozřejmě mezi Slovinskem a

²Obyvatelé Kosova totiž byli frustrováni úspěchem bosenských Srbů, kteří i přes etnické čistky mohli vytvořit Republiku Srbskou v Bosně a Hercegovině. Společnost ztratila naději, že Rugovovou strategií pasivní rezistence, demokracií a budováním občanské společnosti dosáhnout svých cílů (Girgle, 2009: 87–89).

Kosovem, které se stalo nejchudší periferií Jugoslávie. Slovinsko bylo přirovnáno ke Španělsku a Novému Zélandu, Kosovo bylo podle něj srovnatelné s Pákistánem. Z toho je jasné, že dlouhodobé soužití takových regionů v jednom státu nebylo udržitelné.

Kosovo navíc trápila vysoká míra nezaměstnanosti, která koncem 80. let dosahovala skoro až k 58 % (Petak, 2009: 12). Bylo také čistým příjemcem z jugoslávského Fondu na podporu rozvoje nerozvinutých oblastí (kolem 35 %) Kvůli špatnému a neefektivnímu přerozdělování komunistickým vedením Kosova se životní úroveň běžných občanů nezvyšovala (Tejchman, 2004: 480–496).

Nebyla to ale ani tak nespokojenost obyvatel Kosova, která by požadovala zadlužování a další finance ze zmíněných fondů. V poválečném období Kosovo zažilo nevídaný pokrok v podobě elektrifikace, stavby mnoha podniků, investic do infrastruktury, lepší zdravotní péče a vzniku vzdělávacích institucí včetně univerzity v Prištině. Bylo to tedy spíše komunistické vedení v Kosovu, které chtělo více prostředků, se kterými neumělo rozumně hospodařit (Dizdarević, 2002: 245).

Mise Human Right Watch v roce 1991 upozorňuje na porušování lidských práv v Kosovu od roku 1990 a také na malou pozornost věnovanou albánské otázce v Jugoslávii mezinárodním společenstvím. Ve zprávě z této mise se píše o propagaci nacionalismu v tisku a při Miloševićových veřejných vystoupeních a o zveličování útlaku Srbů v Kosovu, Chorvatsku a Bosně a Hercegovině (Human Right Watch, 1991–1992).

Přestože v těchto letech nejsou zaznamenány etnické čistky (používané srbskými jednotkami v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině v té době), používá Milošević jinou politiku v Kosovu. Je to záměrná ekonomická a sociální diskriminace Albánců v Kosovu, která měla vlastně donutit Albánce k emigraci z této oblasti (Human Right Watch, 1991–1992). Warren Zimmermann, bývalý

americký velvyslanec v Jugoslávii popsal situaci v té době jako „typicky koloniální situaci“ (Zimmermann, 1995). Kvůli tomu se vytvářelo podhoubí pro organizovaný zločin a rostla kriminalita obyvatel. Kosovo se navíc dostalo do prvenství jako nejchudší region Evropy (dokonce ještě chudší než Albánie)(Kříž, 2005).

Po zrušení kosovské autonomie, kterou si přiblížíme níže, a ustanovení paralelních vládních institucí v Kosovu, získala velkou podporu strana Demokratický svaz Kosova v čele s předsedou Ibrahimem Rugovou. Ibrahim Rugova, jakožto zastávce umírněnějších postojů v prosazování kosovské nezávislosti veřejně propagoval strategii pasivní rezistence, tedy poklidné vedení paralelních státních institucí Republiky Kosovo, snažice se ukázat mezinárodnímu společenství dobrou vůli a demokratické fungování této nové republiky a získat tak pro ni mezinárodní podporu. Paralelnímu vedení se dařilo zvládnout první polovinu 90. let poměrně v klidu. Občané se nenechali příliš často provokovat k agresivním demonstracím. Opačně tomu bylo na straně Srbska, které každý kosovský krok (např. vyhlášení Republiky Kosovo a pořádání referenda za kosovskou nezávislost) trestalo dalšími represemi a přiosťřováním zásahů proti kosovským Albáncům (Štěpánek, 2011: 427–436).

Tímto přístupem si Srbsko začalo zavírat vrátka k navrácení Kosova pod svou faktickou správou. Svými represemi nenávratně ztrácelo už tak slabou důvěru kosovských Albánců a tato dvě etnika se ještě více odcizila a znesvářela.

Populární vysvětlení konfliktů na Balkáně je buď srbská agrese, nebo zakořeněná nenávist mezi etniky. První tvrzení je jasné, pokud si uvědomíme, že všechny konflikty v tomto prostoru, které se odehrály v letech 1989 – 2000 můžeme spojit s jedním národem (Srby) nebo dokonce s jedním člověkem (Slobodan Milošević). Druhé tvrzení říká, že byly oživeny staré nenávisti a křivdy po pádu komunismu. Dříve tyto problémy byly nepodstatné kvůli

Titově silnému vedení a jednotící komunistické ideologii. Po smrti Tita a pádu komunismu problémy v soužití balkánských etnik vytanuly znovu na povrch. Je ale pravda, že žádná výrazná nenávist mezi národy v Jugoslávii nebyla patrná, běžně se např. uzavírala mezietnická manželství. Eskalace proběhla spíše kvůli ukončení studenoválečného konfliktu. Nastartovala se tak vzájemná nedůvěra a bezpečnostní dilema mezi etniky (Wintrobe, 2002: 3–5).

Kosovskou secesi je možné ospravedlnit kvůli porušování lidských práv, z důvodu represivní politiky Slobodana Miloševiče v 90. letech.

3. 1. 2 Ospravedlnění secese na základě nespravedlivé anexe státního teritoria

Následující podkapitola stručně nahlédne do historie Srbů a kosovských Albánců a do historie kosovského území, abychom si mohli ukázat, zda je možné kosovskou secesi zdůvodnit podle výše zmíněného bodu.

Pokud jde o etnicitu, je patrné, že kosovští Albánci a Srbové nenáleží ke stejnému etniku. Oba národy mají jinou verzi historie původu Albánců, s tímto problémem (tedy s různými verzemi událostí) se ale setkáváme až do současnosti. Albánci se nicméně považují za přímé potomky Illyrů, původních obyvatel tohoto území (Jansen, 2008), zatímco Srbové jsou potomky slovanských kmenů, kteří se usadili na Balkáně a o jejichž původu se toho ví málo (Göransson, 2013).

Na území Kosova se ve středověku střídala nadvláda Bulharska a Srbska. Albánci zde v tomto období tvořili spíše menšinu, kterou zde spolehlivě můžeme doložit od 15. století. Byli to původní usedlíci, kteří vyznávali katolickou víru. Většinovým náboženstvím ale bylo pravoslaví. I po záboru území Osmanskou říší (po bitvě na Kosově poli v roce 1389) zůstávala většina obyvatel u své křesťanské víry. Islám (sunnitský) byl zřídka šířen

násilím, většinou to spíše byly konverze křesťanů kvůli zisku lepšího společenského statusu. Albánci k islámu konvertovali častěji než Srbové, protože se tak chtěli zbavit asimilačního tlaku ze strany Srbů a utvrdili tím svoji identitu (Girgle, 2009: 11–20).

Ke konci 17. století, pronikla až do Kosova ze severu habsburská vojska a Srbové a Albánci se přidali k těmto vojskům v boji proti Osmanům. Po habsburském neúspěchu a stažení vojsk až k Dunaji se srbské obyvatelstvo začalo bát odvetných osmanských represí a začalo se hromadně přesouvat více na sever, což změnilo srbsko-albánský poměr obyvatelstva v Kosovu ve prospěch Albánců (Girgle, 2009: 22).

Z hlediska etnicity tedy můžeme pozorovat dlouhý společný vývoj Srbů a kosovských Albánců. Pozdější odcizení bylo spíše záměrné, než že by bylo dáno zcela odlišným historickým vývojem. Můžeme tedy vyloučit ospravedlnění secese na základě nespravedlivé anexe území. Albánci i Srbové toto území obývali společně, poměr obyvatel se ale vlivem některých historických událostí³ změnil v neprospěch srbského obyvatelstva, které se i nadále, kvůli nepříznivé situaci v Kosovu, stěhuje do více vyspělého Srbska. V Kosovu žije spíše starší generace, která zde má svůj majetek. Jejich potomci svoji budoucnost vidí spíše na západě nebo v Srbsku (Tolčinský, 2013).

3 První zaznamenaný větší přesun Srbů na sever (do oblasti dnešního Srbska) jsme si uvedli výše. Další větší vlna stěhování kosovských Srbů do Srbska proběhla v 70. letech 20. století za lepšími platovými podmínkami. Kosovo bylo vnímáno jako periferie Jugoslávie, o čemž svědčila i jeho ekonomická zaostalost. Vlivem vysoké natality Albánců (albánská rodina měla běžně 5 – 6 dětí) se poměr albánského a srbského obyvatelstva v Kosovu definitivně změnil ve prospěch Albánců (Tolčinský, 2013).

3. 1. 3 Secese kvůli porušování ústavní klauzule o zvláštním právu na sebeurčení

Než začneme zkoumat, zda byla či nebyla porušována autonomie Kosova zaručená Ústavou, podívejme se nejdříve, jak vypadala situace před rokem 1990, kdy byla zrušena autonomie Kosova a jaký byl přístup k sebeurčení kosovských Albánců vůbec.

Požadavky na zrovnoprávnění Kosova s ostatními republikami a požadavky na širší pravomoci tohoto teritoria můžeme pozorovat už v 60. letech. V polovině 60. let se komunistické vedení kolem prezidenta Jugoslávie Josipa Broze Tita výrazně demokratizovalo. Vedení v té době vycházelo z toho, že bez demokracie nebude možné v Jugoslávii zajistit rovnoprávnost národů. Dlouhodobé neřešení kosovské otázky ale dalo prostor na radikalizaci četných kosovských kruhů a dělalo tuto otázku ještě ožehavější (Pirjevec, 2000: 289–336).

Srbské úřady na požadavky širších pravomocí pro Kosovo a větší spolupráci s Albánskou lidovou republikou v této době reagovaly častými ústupky. Uvedme např. zrovnoprávnění Albánců s ostatními národy, jedním z úředních jazyků v Kosovu se stala albánština a spolupráce s Albánií byla opravdu více podpořena. Albánci ale chtěli stále více, což se ukázalo i v masivních protestech v roce 1968, které oslavovaly Envera Hodžu a jeho Albánskou lidovou republiku a Republiku Kosovo. Padala hesla jako „Jeden národ, jeden stát, jedna strana“, protestující žádali připojení albánských částí Makedonie a Černé hory ke Kosovu. Protesty nakonec musely být rozeznány armádou s pomocí tankových jednotek. Iredentistické snahy začaly být jasně viditelné (Tejchman, 2004: 485–486).

Ústavní změny v roce 1968 a 1974 značně posílily pravomoci Kosova (a Vojvodiny) na úkor Srbska. Tyto oblasti měly všechny politické, soudní a finanční pravomoci, právo veta při rozhodování o závažnějších tématech a

staly se konstitutivními částmi Jugoslávie. Zůstávaly ale pořád federální součástí Srbska. Albánci si tuto tolerantní politiku vyložili jako slabost Srbska. Pokračovala diskriminace kosovských Srbů a albanizace Kosova (Banac, 1992: 1091–1096).

Od změny ústavy v roce 1974 byla kosovská otázka a jakékoli problémy s ní spojené v podstatě tabuizovány. Toto tabu bylo prolomeno de facto až legendárním projevem nového srbského předsedy strany Slobodana Miloševiće v dubnu 1987 v Kosovu na Kosově Polji, kde se setkal s protestujícími davy kosovských Srbů. Ne, že by tento projev vyzněl nějak zvlášť nacionalisticky, Milošević se ale odpoutal od komunistické ideologie a stylizoval se do role Tita, který si davy klonil k sobě prostřednictvím slibů a souhlasu s nimi (Štěpánek, 2011: 351–354).

Situací Srbů v Kosovu se začal zabývat Svaz srbských spisovatelů pořádáním Večerů o Kosovu. Stále častěji se používal termín genocida a to nejen ve fyzickém, ale také kulturním významu. Tato kulturní genocida se údajně týkala Srbů v Kosovu. Dobrica Ćosić ve svém výstupu mluvil o Kosovu jako o životní otázce srbského národa a také celé Jugoslávie. Žádal také změnu Ústavy z roku 1974, která umožnila budování tzv. druhého albánského státu a varoval před úmysly kosovských Albánců vybudovat Velkou Albánii (Štěpánek, 2011: 351–354), tedy spojení všech oblastí s většinovým albánským obyvatelstvem do jednoho státu.

Bělehradský historik Nebojša Petrović si ale nemyslí, že by pozdější války byly důsledkem dosavadní nenávisti etnik. Může za to umělé rozdmýchávání nacionalismu jednotlivými vůdci v zapálených projevech na shromážděních. V davech zakořeňovali představu o křivdách a útlaku toho kterého národa (Spasovski, 2012).

Vraťme se ale k rozdělení pravomocí po změnách ústavy. Spor o pravomoci ale nelze vnímat jen jako srbskou shovívavost a Albánskou nespokojenost a neutuchající touhu po vlastním státu. V srbské politice totiž můžeme rozeznat dvě tendence. První, slabší a zatlačovaná, podporovala demokratizaci společenských vztahů, v praxi respektovala rovnoprávnost Albánců a autonomii Kosova (a Vojvodiny). Nejvýrazněji se tato politika projevovala v letech 1966 –1972. Druhá byla konzervativní, pokud šlo o společenský rozvoj. Pokud šlo vztahy uvnitř Srbska, byla silně unitaristická. Tato politika byla v Srbsku převažující a byl pro ni charakteristický podezřívavý postoj k Albáncům a k autonomii Kosova (Dizdarević, 2002: 243). Liberálnější politika ve vztahu ke Kosovu je v Jugoslávii patrná přibližně v té době, kdy byla ústava měněna.

Situaci v Kosovu zachycuje článek v NewYork Times z listopadu 1987. Mluví o separatisticky smýšlejících kosovských Albáncích napříč vrstvami obyvatelstva (od úředníků po rolníky). Cílem některých nacionalistů byla vize Velké Albánie, přičemž tyto snahy byly řízeny spíše z Přištiny než z Titany, hlavního města Albánie (Binder, 1987). Prokazatelná podpora z Albánie byla poskytována pouze marxisticko-leninské Komunistické straně Albánců v Jugoslávii (Tejchman, 2004: 494). Navíc byly zaznamenány útoky kosovských Albánců na kosovské Srby. Mezi lety 1981 – 1987 bylo odhaleno na 216 ilegálních organizací Albánců v jugoslávské lidové armádě, podezřelých z přípravy sabotáží, nedovoleného ozbrojování apod. (Binder, 1987).

Na druhou stranu Milošević na konci 80. let praktikoval ostrou rétoriku vůči kosovským Albáncům a označoval je za kontrarevolucionáře pokoušející se o odtržení. Na sjezdu komunistické strany také apeloval na rychlé řešení ekonomických problémů a zejména na řešení kosovské otázky. Byl proti postupnému a rozvážnému řešení těchto problémů a brojil proti zdoluhavému byrokratismu. Pro svoji podporu zmobilizoval srbské obyvatelstvo, které mu

bylo nakloněno už od zmíněného projevu na Kosově Polji, pořádáním tzv. mítinků pravdy. Tyto mítinky vyjadřovaly podporu novému srbskému vedení. Později se pro toto hnutí vžil název „antibyrokratická revoluce“. Za byrokraty byly považovány osobnosti a instituce, které podle Miloševiče fungovaly neefektivně a pomalu. Stály mu tak vlastně v cestě k absolutní moci. Tyto řízené masové demonstrace v důsledku zapříčinily pád vedení Vojvodiny a v roce 1988 i podivné odhlasování omezení autonomie Kosova kosovským parlamentem, o němž ještě bude řeč (Štěpánek, 2011: 380–386).

V roce 1988 Milošević navrhuje změny ústavy, které by odvolaly autonomii Kosova (a Vojvodiny) zakotvenou v ústavě z roku 1974. Albánci na toto reagovali požadavkem na odtržení Kosova od Srbska. Chtěli vytvořit nezávislý stát v rámci Jugoslávie (Human Right Watch, 1991–1992).

V dubnu 1990 zavedly federální úřady v Kosovu zvláštní opatření, kvůli stávkám a masovým demonstracím, které se konaly kvůli obavám o omezení autonomie. Poté byl srbskými úřady dokonce vyhlášen výjimečný stav (Dizdarević, 2002: 289–295). V červenci téhož roku byl rozpuštěn kosovský parlament a v září nově přijatá srbská ústava zrušila autonomii Kosova, které mělo být spravováno přímo z Bělehradu. Paralelně byla v září v Kosovu tajně přijata ústava, která určila Kosovo jako federální jednotku Jugoslávie. Byly založeny paralelní tzv. „podzemní“ vládní instituce, protože většina Albánců odmítala přímou správu Kosova z Bělehradu. Z toho pramenily časté represe, kvůli snaze srbských úřadů podmanit si Kosovo a podřídít ho srbským pravidlům a zákonům (Human Right Watch, 1991–1992).

Nová ústava omezila autonomii Kosova (a Vojvodiny) na symbolickou úroveň. Důsledkem změny ústavy bylo posrbštění úřadů, takže právo užívat albánštinu bylo pouze formální, srbština se prakticky stala úředním jazykem, přestože Srbové tvořili v Kosovu už jen menšinu obyvatelstva (Tesař, 2000:

274). Vzhledem k odlišnosti těchto jazyků, byl toto pro Albánce nepřekonatelný problém.

Postiženo bylo také školství, které ztratilo autonomii a také se posrbštilo. Tento fakt byl ignorován albánskými učiteli, kteří nadále učili podle starých osnov. V roce 1991 bylo Albánci vyhlášeno referendum o Ústavě Republiky Kosovo. Referendum bylo podpořeno, Ústava byla přijata a paralelní vláda Kosova podle ní po 90. léta fungovala, ignorující srbskou správu nad územím. Paralelní vláda dokonce byla schopna zajistit fungující školství a do určité míry i sociální péči (Tesař, 2000: 275–278).

Podle Buchanana samotného, je Kosovo příkladem třetí podmínky, tedy práva na secesi, kvůli porušování autonomní dohody ze strany mateřského státu. Podle něj není žádných pochyb o tom, že Miloševićův režim jednostranně zrušil kosovskou autonomii v roce 1989. Jde tu ale také o to, kdo překročil autonomii jako první. Podle zastánců zrušení kosovské autonomie, zneužívali kosovští Albánci svá autonomní práva a používali svoji komunistickou stranu k odpoutání se od Srbů a k zapojení se do násilných útoků na ně. Faktorem ospravedlnění secese je, zda secesionistická skupina sabotovala předtím dřívější legitimní autonomii nebo zda byla pouze obětí mateřského státu, který jim tuto autonomii zrušil (Buchanan, 2004: 357–358).

Vzhledem k řízeným masovým demonstracím tzv. „antibyrokratické revoluce“ a následné nedemokratické novelizaci srbské Ústavy v březnu 1989⁴, můžeme už tady spatřit porušování práv ze strany Srbska. Je pravda, že

⁴ V souladu se starou ústavou musela být novelizace Ústavy schválena parlamenty autonomních oblastí Srbska (Kosova a Vojvodiny). I díky kontroverzní výměně stranických špiček v Kosovu iniciované Srbskem (které se neobešlo bez demonstrací), se novelizace ústavy schválila. V albánských zdrojích se ale uvádí, že se většina poslanců zdržela hlasování a předseda parlamentu i přesto prohlásil novelu za schválenou (přesto, že pro ni nehlasovala nezbytná dvoutřetinová většina). Z tohoto faktu plyne i článek 11 pozdější haagské obžaloby Miloševiče (Štěpánek, 2011: 411–412).

Ústava z roku 1974 byla až příliš benevolentní k autonomním oblastem, ze kterých de facto udělala republiky, alespoň co se pravomocí týče. Už proto ale nemůžeme říci, že by kosovští Albánci zneužívali svojí autonomie.

Následný nesouhlas obyvatelstva s úbytkem autonomie po srbské novelizaci ústavy se projevil dalšími, už radikálnějšími demonstracemi, následoval rozklad komunistické strany v Kosovu a masová podpora nové strany – Demokratický svaz Kosova s předsedou Ibrahimem Rugovou (Štěpánek, 2011: 427).

Na základě výše uvedených faktů můžeme považovat kosovskou secesi v souladu se třetím bodem Buchananovy remediální teorie secese.

3. 1. 4 Zvláštní právo na secesi

Zvláštního práva na secesi dohodnutého společným konsenzem mezi mateřským státem a secesionistickým regionem, tedy mezi Srbskem a Kosovem, nebylo možné dosáhnout i přes snahy mezinárodního společenství. Přítomnost nacionalismu, vyostřená na počátku 90. let zejména Miloševićovými veřejnými projevy, nedala šanci potenciálním racionálním rozhovorům mezi těmito stranami sporu. Jak už jsme zmiňovali v předešlé kapitole, kosovským Albáncům (narozdí od Srbů) se do poloviny 90. let dařilo zvládat vyostřenou situaci poměrně v klidu.

Zvláštní právo na secesi sahá v současné době mimo vztah Kosovo-Srbsko, protože Kosovo již nezávislost vyhlásilo. Podruhé to bylo dokonce s pasivním dohledem kontrolní mise UNMIK 17. 2. 2008 (EurActiv, 2014). V případě, že by se Srbsko chtělo definitivně usmířit s Kosovem, spíše než dodatečné zahrnutí práva na secesi pro Kosovo do srbské Ústavy by bylo na místě uznání Republiky Kosovo jako suverénního státu.

Nutno říci, že takový vývoj je v nedohlednu i přes snahy Evropské unie (EU) tyto strany smířit. V únoru 2012 byla pod záštitou EU obnovena jednání mezi Srbskem a Kosovem a země své vztahy normalizovaly (EurActiv, 2014). Srbsko k tomu tlačila zejména vidina výhod plynoucích z potenciálního vstupu do EU. Když se ale hledání kompromisu v kosovsko-srbské otázce dostalo do slepé uličky, Evropská komise ve své každoroční zprávě uvedla, že uznání nezávislosti Kosova Srbskem nebude podmínkou pro zahájení přístupových rozhovorů Srbska a EU (Euractiv, 2012). V lednu 2014 byly tyto formální rozhovory v Bruselu započaty (Český rozhlas, 2014).

3. 1. 5 Secese od rozpadajícího se státu

Když formálně rozpuštěný kosovský parlament vyhlásil v září 1990 Ústavu Republiky Kosovo, nedalo se ještě mluvit o Jugoslávii jako o rozpadajícím se státu. Jugoslávii sice v této době nebylo možné označit za funkční a demokratický stát, je třeba mít ale na paměti, že Slovinsko a po něm Chorvatsko vyhlásili nezávislost téměř o rok později.

Je možné tedy říci, že Kosovo se od Jugoslávie odtrhlo jako první vlivem represí plynoucích z okleštění jeho autonomie a následně sadou zákonů přijatých Srbskem, které tak chtělo dostat Kosovo plně pod svou jurisdikci. Nemůžeme tedy chápat secesi Kosova na základě tohoto kritéria.

3. 1. 6 Secese kvůli svědomí

Jak už bylo uvedeno v teoretické části, Buchanan jako příklad secese kvůli svědomí, uvádí Černou Horu, která mohla své odtržení od Jugoslávie ospravedlnit na základě etnických čistek páchaných na kosovských Albáncích, kterých, jakožto součást Jugoslávie, byla formálně součástí. Pravděpodobnější

by ale byla secese Černé Hory kvůli Miloševičově politice, jež vedla k ekonomickým sankcím⁵ (Buchanan, 2004: 364–365).

Z toho vyplývá, že ospravedlnit secesi kvůli svědomí může Černá Hora kvůli událostem, které se v 90. letech odehrály v Kosovu. Kosovo ale pro ospravedlnění své secese tento Buchananův bod použít nemůže.

3. 1. 7 Secese v souladu s mezinárodním legálním právem

Tato podkapitola se zabývá Posudkem Mezinárodního soudního dvora (MSD) o Kosovu, který rozhodoval o (ne)porušení mezinárodního práva v souvislosti s vyhlášením nezávislosti Kosova 17. 2. 2008. Dále zmíníme postoj MSD k remediální secesi a také reakci na tento bezesporu kontroverzní posudek.

Deklarace nezávislosti Kosova se odvolává na doporučení zvláštního zmocněnce OSN Marttiho Ahtisaariho (Kosovo Declaration of Independence, 2008) z dubna 2007, které bylo podpořeno i generálním tajemníkem OSN Pan Ki-munem. Doporučení nebylo vyslyšeno kvůli návrhu suverenity Kosova, neboť Ruská federace, podporovala odmítavé stanovisko Srbska k tomuto návrhu, kvůli údajné jednostrannosti řešení a ignorace stanovisek všech zúčastněných stran (Ria Novosti, 2007).

Nutno říci, že Ahtisaariho plán měl nepopulární úkol, vyřešit zamrzlý konflikt, kde předchozí pokusy o vyřešení statusu Kosova selhaly, přes vynaložené úsilí a apely mezinárodního společenství. Je pravda, že řešení bylo dost přímočaré⁶, pokud ho porovnáme například s velmi opatrným Posudkem

⁵ První sankce na Jugoslávii byly uvaleny už v květnu 1992 po předchozích neúspěšných pokusech o mírové řešení situace na Balkáně. Obsahuje je rezoluce OSN č. 757 (NATO, Resolution 757. 30. 5. 1992, Dostupné na: <http://www.nato.int/ifor/un/u920530a.htm>, 20. 4. 2014).

⁶ Například doporučoval, aby mělo Kosovo právo na vlastní bezpečnostní složky, právo na vlastní ústavu a státní symboly (Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement, 2007). Finální verze návrhu doporučovala nezávislost Kosova, zpočátku pod dohledem Evropské unie (Helsingin

MSD, který rozebereme dále nebo se samotnou rezolucí OSN č. 1244, která, ač by měla, se nezabývá potřebnými aspekty dalšího vývoje srbsko-kosovských vztahů.

Ještě před přijetím kosovské ústavy oznámilo Srbsko svůj záměr nechat prozkoumat legalitu kosovského vyhlášení nezávislosti MSD. Cílem, spíše než zvrácení vývoje, bylo odradit státy, které tak ještě neučinily, od uznání Kosova (Tesař, 2008: 31). V říjnu 2008 vydalo Valné shromáždění OSN rezoluci 63/3, ve které vyzývá MSD k vyjádření se k otázce: „Je jednostranná deklarace nezávislosti vyhlášená prozatímními orgány samosprávy Kosova v souladu s mezinárodním právem?“ (General Assembly resolution 63/3, 2008).

Nebudeme se zde zabývat rozsáhlým Posudkem MSD, zmiňme jen důležité a kontroverzní body tohoto dokumentu. MSD si otázku přeformuloval s ne příliš opodstatněným odůvodněním, že je ve skutečnosti požadována odpověď na otázku, zda vyhlášení nezávislosti bylo porušením mezinárodního práva (Posudek MSD, 2010: odst. 52–56).

MSD se zabýval hlavně tím, zda vyhlášení nezávislosti nebylo v rozporu s rezolucí OSN č. 1244. Tato rezoluce totiž hovoří o stabilizaci situace v Kosovu a o vytváření institucí pod dohledem mezinárodní správy, nevyjadřuje se ale o konečném statusu Kosova. Podrobným prostudováním rezoluce došel MSD k závěru, že k tématům, ke kterým se chtěla rezoluce vyjádřit, se vyjádřila přímo a jasně (např. složení zbraní UÇK nebo spolupráce zúčastněných aktérů s ICTY). Problém konečného statutu Kosova sahá tedy nad rámec této rezoluce a vyhlášení nezávislosti ji tedy neporušuje. MSD tedy dospěl k závěru, že vyhlášení nezávislosti ze 17. 2. 2008 není porušením mezinárodního práva (Posudek MSD, 2010: odst. 52–118).

V závěru posudku MSD poukazuje na jedinečnost kosovského případu a na to, že tento posudek rozhodně nelze brát jako precedens, což říká i samotná kosovská Deklarace nezávislosti (Kosovo Declaration of Independence, 2008). Odstavec 79 posudku MSD uvádí, že v průběhu 18., 19., a 20. století bylo uskutečněno mnoho pokusů o vyhlášení nezávislého státu, přičemž některá se povedla a některá vyhlášení nezávislosti nakonec vyzněla naprázdno. Mezinárodní právo však vyhlášení nezávislosti přímo nezakazuje. Dále se zde uvádí, že v průběhu 2. poloviny 20. století se mezinárodní právo v otázce sebeurčení vyvinulo do takové podoby, že vytvořilo právo na nezávislost lidem ze závislých území a lidem podrobeným cizí nadvládě a vykořisťování (Posudek MSD, 2010: odst. 79), což je jinými slovy právo na remediální secesi.

Nutno ale říci, že tento Posudek na věci příliš nezměnil. Státy, které stojí tradičně proti kosovské nezávislosti posudek MSD, zpochybňují (např. Rusko, Slovensko, Španělsko aj.). Diskuse o ovlivnění statusu a postavení Kosova v mezinárodním společenství stojí nepochybně mimo rámec této práce. Za zmínku však stojí reakce na posudek MSD Abcházie, která ho jednoznačně podpořila a označila ho jako jasný precedens pro sebe samu. Učinili tak překvapivě v rozporu s názorem garanta jejich nezávislosti – Ruské federaci (Recknagel, 2010).

I když MSD přímo neuvádí, že kosovské vyhlášení nezávislosti bylo v souladu s mezinárodním právem, může nám přesto stačit to, že nebylo s mezinárodním právem v rozporu. Tento Buchananův požadavek můžeme tedy považovat za splněný.

3. 2 Buchananova kritéria ospravedlnění secese – případ Abcházie

3. 2. 1 Secese kvůli porušování lidských práv

V této podkapitole budeme zkoumat porušování lidských práv pramenící z období Sovětského svazu a z války v Abcházii v letech 1992–1994. Válka v roce 2008 se už konala v poměrně odlišnějších podmínkách a tento konflikt vnímám spíše jako rusko-gruzínský než abcházsko-gruzínský.

Navzdory odlišnostem mezi abcházským a gruzínským národem, žili tyto národy vedle sebe poměrně nekonfliktně. Rozsáhlé represe můžeme zaznamenat v období, kdy v čele Sovětského svazu stál Josif Stalin spolu se šéfem NKVD Lavrentijem Berijou. Kromě rozsáhlé gruzinizace abcházského obyvatelstva v letech 1931–1953 proběhla násilná kolektivizace a od roku 1932 i čistky v řadách inteligence a kulaků. Největší čistky jsou zaznamenány v letech 1936–1937, kdy bylo pozatýkáno a následně uvězněno přes 2000 lidí, z nichž téměř 800 bylo zastřeleno (Ozgan, 1998: 186–187).

Toto se ovšem neodehrávalo jen Abcházii, ale ve velké míře také v Gruzii (když tedy budeme hodnotit pouze tuto oblast). Rozsáhlé čistky a násilné kolektivizace samozřejmě probíhaly v těchto letech v celém Sovětském svazu, v Zakavkazsku byly ale obzvláště početné, co se popravených týče). Represe se ovšem dotkly i kulturního života, kdy byly zavírány abcházské školy a zavedeno gruzínské písmo (Naša Abchazia, 2008). Abcházové si tyto křivdy spojují přímo se Stalinem a Berijou, jakožto osobami pocházejícími z Gruzie, což vkládá do těchto křivd silně etnický charakter.

Po Stalinově smrti a Berijově popravě v roce 1953 začala Abcházie získávat postupně více pravomocí, k nim a ke statusu Abcházie se dostaneme ještě níže. Zmíněné křivdy a rozsah obětí se po celou existenci Sovětského svazu zatajovali, na povrch ale vše vystoupilo na konci jeho existence, kdy komunistickou ideologií do jisté míry nahradil nacionalismus. Po vyhlášení samostatnosti Abcházie a potom i Gruzie na začátku 90. let, ke kterému se

dostaneme v podkapitole 3, stále ještě nebyli Gruzíni a Abcházové zcela znepřátelenými národy. Abcházie byla ochotná dohodnout se na případné federativní nebo konfederativní smlouvě s Gruzii za předpokladu rovných podmínek pro obě strany. Tento návrh, který by umožnil zachovat teritoriální integritu Gruzie, zaslal abcházský prezident Vladislav Ardzinba gruzínskému vedení v červnu 1992. Nové gruzínské vedení tento návrh ale zamítlo. V reakci na to v červenci abcházský parlament obnovil ústavu z roku 1925, která definovala Abcházii jako nezávislou jednotku v rámci Gruzie. K dalším jednáním o statusu Abcházie už nedošlo, neboť byla 14. srpna 1992 napadena gruzínskými vojsky (Cornell, 2001: 151–159).

Vojska do Abcházie vyslal ministr obrany Tengis Kitovani, který tak jednal bez výslovného souhlasu tehdejšího prezidenta Gruzie Eduarda Ševarnadzeho. Útok na Abcházii byl zpočátku velmi brutální a měl silný nacionální charakter (DeWall: 2010, 157–161). Válka trvala téměř dva roky a vyžádala si několik tisíc obětí. Více než 200 tisíc obyvatel (téměř polovina) Abcházie bylo nuceno opustit zemi, přičemž většina z nich byla gruzínské národnosti. Mezi uprchlíky byli ale i Arméni, Řekové, Rusové a Abcházové, kteří emigrovali do Ruska. Byl zrušen status gruzínštiny jako jednoho z oficiálních jazyků, zastaven tisk knih a novin v gruzínštině a vysílání v televizi a v rádiu. Dále byla zavřena i gruzínská kulturní a vzdělávací centra jako např. gruzínské divadlo v Suchumi, sdružení gruzínských spisovatelů nebo suchumská pobočka tbiliské univerzity. Abcházština zůstala sice státním jazykem, ale její užívání bylo omezeno. Místo ní se užívá ruština, zatímco abcházština je slyšet spíše na venkově. Znalost abcházského jazyka je navíc mezi občany pod 50 let věku velice špatná. Ruština se používá ve školách (tedy kromě těch, které se přímo zabývají studiem abcházštiny) a převládá i v masmédiích (Gvatseladze, 2005: 24–25). Je to velký paradox, když si uvědomíme, že hlavním důvodem pro secesi Abcházie od Gruzie byla obava z její gruzinizace a kulturního zániku.

Není proto překvapením, že to nebyli abcházští separatisté, co vybojovali své území, ale spíše zde přítomní ruští vojáci a jejich zbraně a také dobrovolníci ze Severního Kavkazu (hlavně Čečenci). Po válce si Rusko vyjednalo vojenskou přítomnost v Abcházii jak na půdě Sdružení nezávislých států, tak později i Organizace spojených národů v podobě mírových jednotek k monitoringu situace a udržení příměří. Mírotvorcem se tak de facto stala jedna ze stran konfliktu (Štětina, 2007: 22).

Samotní Abcházové svoji secesi ospravedlňují právě porušováním lidským práv. Jestliže budeme brát v úvahu fakt, že Gruzíni v srpnu 1992 byli těmi, kteří napadli Abcházii a rozpoutali tak válku s mnoha oběťmi na životech, měli bychom toto ospravedlnění respektovat.

3. 2. 2 Ospravedlnění secese na základě nespravedlivé anexe státního teritoria

Na tomto místě je důležité zmínit, že kavkazské národy obecně mají v oblibě podávat různé verze své historie více než jiné národy. Často spoléhají na to, že některá fakta, se kterými historici operují, jsou tak vzdálená, že jejich pravdivost je prakticky neověřitelná.

Nezpochybnitelným faktem však je, že Abcházové a Gruzíni jsou původními národy Kavkazu a stejně jako ostatní národy, zde se vyznačují silným vztahem ke svým předkům a půdě. V průběhu staletí měli Abcházové i Gruzíni každý vlastní stát. Abcházská státnost trvala dvanáct století, ale byly zde také časové úseky, kdy sdílela společný stát s Gruzíí, nikdy však nebyla do Gruzie plně integrována (Ozgan, 1998).

Populární abcházský názor zní, že jejich národ je na území dnešní Abcházie přítomen už od starověku a Gruzíni se ve větším počtu do Abcházie dostali až s plánovanou asimilací v 19. století. Vzhledem k doložené existenci

starověkého státního útvaru Lazika již ve středověku, který obývali i Lazové (etničtí Gruzíni), nelze abcházskou verzi brát vážně. Ani Abcházské království, jehož vznik můžeme doložit v 8. století, nebylo založeno čistě na etnickém principu. Gruzíni i Abcházové na tomto území byli přítomni po staletí společně a jejich vztahy nebyli většinou konfliktní. (Souleimanov-Hoch: 2012: 13–14).

Od 5. století se v této oblasti rozšířilo křesťanství, které bylo dominantním náboženstvím až do 16. století. V té době bylo území Abcházie zabráno Osmanskou říší a i přesto, že většina obyvatelstva konvertovala k islámu, neztratila Abcházie svoji nezávislost. Země byla ovládána vůdci abcházského původu (Ozgan, 1998).

Roku 1801 anektovalo celou Gruzii a tedy i Abcházii Rusko. Abcházský odpor vyústil ve válku, kdy byl velký počet Abcházů vyhlazen a velká část (převážně muslimové) byli deportováni do Osmanské říše, což způsobilo nejen ukončení dominance islámu v této oblasti, ale také konec dominance Abcházů v Abcházii. Před touto válkou čítala abcházská populace přes 300 tisíc obyvatel, po válce pouze necelých 60 tisíc. V následujících letech byla Abcházie cílem ruského a více gruzínského kolonialismu. Po Velké říjnové revoluci 1917 vstoupila Abcházie do Severokavkazské republiky, která zahrnovala Dagestán, Ingušsko, Čečensko a další oblasti obývané národy Severního Kavkazu. V roce 1919 byla Abcházie znovu součástí Gruzie a probíhala tu zde vlna gruzinizace do začátku 20. let, kdy se Abcházie stala samostatnou republikou v rámci Sovětského svazu (UNPO Year Book, 1996: 41–42).

K autonomii a samostatnosti Abcházie se podrobněji dostaneme v další podkapitole, je nutné ale zde zmínit, že Abcházie již v minulosti měla vlastní stát, na který se následně celé 20. století odvolává. Po obsazení Gruzie Rudou armádou v roce 1921 byl deklarován vznik Socialistické sovětské republiky Abcházie (SSRA), která byla tímto zrovnoprávněna s Gruzii, s níž tvořila

konfederaci. Za necelý měsíc byly tyto dvě republiky federalizovány. 1. dubna 1925 byla federace s Gruzii potvrzena i abcházskou ústavou a tato federace vstoupila společně do nově vzniklé Zakavkazské sovětské federativní republiky⁷. 19. února 1931 byla ale SSRA Stalinem degradována na autonomní republiku v rámci Gruzie, kvůli neúspěchu Nestora Lakoby, vůdce SSRA při potlačování povstání rolníků, kteří se bouřili proti násilné kolektivizaci (Abcházie.cz).

Abcházské ospravedlnění secese od Gruzie na základě nespravedlivé anexe území nemůže být uplatněno kvůli tomu, že zrušení SSRA neiniciovala přímo Gruzie. Stalin, jakožto etnický Gruzínek byl ale nepochybně svým občanstvím ovlivněn, což můžeme pozorovat v perzekuci Abcházů, jak jsme uvedli v předchozí podkapitole.

3. 2. 3 Secese kvůli porušení ústavní klauzule o zvláštním právu na sebeurčení

Jak už bylo řečeno, Abcházie nikdy nebyla úplně podřízenou jednotkou, ať už v rámci Gruzie nebo Osmanské říše. Problémy se začaly objevovat po výše zmíněné degradaci Abcházie z vytoužené vlastní republiky zpět na autonomní republiku v rámci Gruzie.

Inteligenze v Abcházii se od té doby snažila o znovuvytvoření vlastní sovětské socialistické republiky, zatímco komunistické vedení Abcházie usilovalo o přímé připojení k Ruské sovětské federativní socialistické republice, o což i několikrát požádalo vedení v Moskvě (1956, 1967, 1978). Abcházové měli obavu z dalších vln gruzinizace, které probíhaly v letech 1918–1921 a 1931–1953, přičemž druhá vlna se uskutečnila pod stalinským

⁷ Tato republika sdružovala všechny tři státy Zakavkazska, tedy Gruzii, Arménii a Ázerbájdžán. Její existence trvala od zmíněného roku 1925 do roku 1936, kdy je sovětské vedení rozdělilo zpět na tyto tři státy v rámci Sovětského svazu (Státy a jejich představitelé, Libri).

vedením. Měli strach ze svého kulturního zániku, což podporovalo i fakt, že v této oblasti se stali menšinou. Sami se navíc cítili a cítí více kulturně spřízněni s národy Severního Kavkazu než s Gruzíny, od kterých se liší jazykově, a kulturně. Náboženské odlišení zde existuje, ale není tak rozhodující, neboť menšina abcházských muslimů má většinou vlažný vztah ke své víře. (Souleimanov-Hoch, 2012: 16–37).

Jak napsala jedna abcházská autorka, celé sovětské období se Gruzie snažila nabourat abcházskou státnost a asimilovat tento národ. Na druhou stranu se stejně vehementně Abcházové takovým tlakům bránili a usilovali naopak o pozvednutí svého statusu (Zuchba, 2008: 6–7).

Po smrti Stalina moskevské centrum postupně navyšovalo práva Abcházům, v podobě užívání abcházštiny a podpory kultury vůbec. Navíc měli Abcházové 70% zastoupení ve státní správě Abcházie, což Gruzíni považovali za velkou nespravedlnost, neboť v populaci měli zastoupení pouze 20% (Souleimanov-Hoch, 2012: 36–37).

Díky zastřešení těchto národů Sovětským svazem a komunistickou ideologií nevznikaly mezi národy větší spory. Problémy vykrytalizovaly až v době Gorbačovovy perestrojky a delegitimizaci ideologie, která byla nahrazena nacionalismem. Absence jasného stanoviska Moskvy dalo totiž prostor pro šíření nacionalismu v tomto mnohoetnickém regionu (Ditrych-Souleimanov, 2007: 4).

Abcházská inteligence a studenti si v roce 1988 stěžovali na nedodržení hospodářských a kulturních programů za strany Tbilisi a následně založili nacionalistické hnutí Aiglara (Jednota). Poprvé od roku 1921 byla Národní radou Abcházie utvořena stínová vláda a 18. března 1989 a podpoření Národní radou, požadovali abcházští nacionalisté nezávislost na Gruzii. Žádost

směřovali na Moskvu a odvolávali se na nezákonné zrušení SSRA v roce 1931 (Minahan, 2004: 292–293).

Toto radikalizovalo gruzínskou veřejnost, která cítila frustraci z nízkého zastoupení ve správě Abcházie, kde byla většinovým obyvatelstvem. Ozbrojené střety proběhly už v létě 1989 a vyžádaly si oběti na obou stranách – abcházské i gruzínské. V polovině roku 1990 Nejvyšší sovět Abcházie vyhlásil Abcházskou sovětskou socialistickou republiku, zároveň ale nevyločil jednání o konfederativním nebo federativním uspořádání s Gruzii (Ria Novosti, 2008).

Abcházové si přáli setrvat v SSSR, protože měli obavy z postupu Gruzie v případě rozpadu SSSR a osamostatnění Gruzie, kde se formovala nacionalistická politika. V dubnu 1991 vyhlásila však Gruzie nezávislost a moci se chopil Zviad Gamsachurdia, který později svými ultranacionalistickými projevy⁸ vyhrotil situaci mezi Gruzii a Abchází, kteří se jen utvrdili v pocitu, že jim ze strany Gruzie hrozí nebezpečí v podobě přinejmenším další vlny gruzinizace a kulturního zániku (Cornell, 2001: 151–156).

Navzdory vzájemným antipatiím a nedůvěře byl vytvořen nový volební zákon do abcházského parlamentu, který sice neodpovídal proporcionalitě národnostního zastoupení v Abcházii, byl ale mnohem spravedlivější v porovnání s předchozími roky. Na druhou stranu tento parlament využil na občanské války v Gruzii na začátku roku 1992 a schválil zákon o zrušení platnosti gruzínských zákonů na abcházském území, což ale odporovalo abcházské ústavě, která deklarovala, že se na Abcházii vztahuje gruzínské právo. Zmíněný zákon, který vlastně pozměňoval ústavu, nebyl odhlasován legálně kvůli potřebě dvoutřetinové většiny parlamentu, ne pouze prosté většiny. Gruzínští poslanci začali zasedání abcházského parlamentu

⁸ Zviad Gamsachurdia mluvil o minoritách v Gruzii jako o hostech na gruzínském půdě, uváděl hesla jako „Gruzie pro Gruzii“ nebo dokonce hrozil vysídlením jejich vysídlením, zvláště pak Osetům (Khutsishvili, 1994).

bojkotovat, čímž umožnili návrat v červenci 1992 k ústavě z roku 1921. Tento krok Gruzie samozřejmě neuznala s odvoláním na fakt, že pro nezávislost Abcházie hlasovalo pouze 36 z 65 poslanců, což opět není dvoutřetinová většina (Souleimanov-Hoch, 2012: 46–48).

Tento vývoj je ale třeba vidět v souvislosti s vývojem v Gruzii, která už od roku 1990 rušila ustanovení zavedená předchozím komunistickým vedením a v únoru 1992 byl odhlasován návrat k ústavě z roku 1921 a nelegálnost právních dokumentů přijatých po tomto roce, což mělo de facto degradovat Abcházii jako autonomní oblast v rámci Gruzie, protože tento status byl zaveden v roce 1931 (Souleimanov-Hoch, 2012: 48).

Vzhledem k tomu, že Gruzie, ač chtěla, neměla větší vliv na vývoj v Abcházii, nemůžeme zde pozorovat porušování autonomie zaručené ústavou. Porušování bylo spíše rétorického rázu, který měl nepochybně psychologický vliv na veřejné mínění Abcházů a podporoval obavy obyvatel. Zřetelné a hlavně oficiální požadavky na vytvoření abcházské republiky v rámci SSSR lze ale vnímat jako Buchananem zmíněné podkopávání autority mateřského státu, které nebylo zapříčiněno reálnými represemi ze strany Gruzie. Nemůžeme tedy ospravedlnit abcházskou secesi na základě tohoto požadavku.

3. 2. 4 Zvláštní právo na secesi

Jak už bylo řečeno, na začátku 90. let po osamostatnění Gruzie od Sovětského svazu a Abcházie od Gruzie, nebylo ještě vyjednávání o statusu Abcházie nemožné. Do války v roce 1992 byla ještě Abcházie přístupná jednáním, což se změnilo po válce v roce 1994, kdy Abcházie odmítala přistoupit na jakoukoli dohodu nabízenou Gruzii, která nabízela široké pojetí abcházské autonomie výměnou za návrat do společného státního svazku.

Devadesátá léta tak byla ve znamení vyjednávání a následného odmítání nabídek k vyřešení statusu Abcházie. Nutno podotknout, že tak silnou pozici při vyjednávání si Abcházie mohla a může dovolit kvůli faktu, že ovládá celé své území bez možnosti gruzínské kontroly oblasti (samozřejmě za štědré podpory bezpečnostního garanta – Ruské federace) (Pontier, 2001: 113–118).

Klíčovou a ožehavou otázkou v abcházsko-gruzínských vztazích je jednání o návratu uprchlíků do Abcházie, kdy abcházská strana trvala na referendu o návratu uprchlíků do Abcházie. S tímto ale nesouhlasí Gruzie, neboť se dá předpokládat odmítavý výsledek takového referenda, z důvodu změny poměru obyvatel v Abcházii ve prospěch Gruzínů. V otázce řešení konečného statusu Abcházie, Gruzie požadovala jednání o tomto až po návratu uprchlíků do vlasti, s čímž nesouhlasila naopak Abcházie, znovu kvůli změně poměru obyvatel. Dávalo by to tak silnější vyjednávací pozici Gruzii, která by v Abcházii disponovala znovu většinovým obyvatelstvem. Voliči v referendu konaném v roce 1999 tedy vyjádřili touhu po nezávislosti (UNPO Year Book 1996: 43–45).

Rok 2006 byl rokem nejživějších jednání mezi Gruzii a Abchází od války v 90. letech. Tehdejší prezident Michail Saakašvili, který po svém nástupu do čela Gruzie líbil dořešení statusu separatistických regionů Gruzie, nabízel Abcházii různé stupně autonomie výměnou za to, že se Abcházie přihlásí ke Gruzii. Tyto nabídky byly abcházskou stranou odmítány, přesto se ale toto období vyznačuje relativním klidem mezi Abchází a Gruzii (Střítecký, 2007:8). Jako protinávrh zmiňme dokument *Klíč k budoucnosti*⁹, vydaný v roce 2006. Růst militarismu Gruzie ale zapříčinil návrat předešlé nedůvěry Abcházů. Vše

⁹ Abcházská strana v tomto dokumentu uvádí, že nezbytným krokem pro obnovení vzájemné důvěry je uznání nezávislosti Abcházie Gruzii a také omluva gruzínské strany za politiku plánované asimilace abcházského národa a za válku. Požaduje také ukončení ekonomické blokády Abcházie a návrh jednání o návratu uprchlíků do Abcházie (Klíč k budoucnosti, 2006: 4–7).

vyvrcholilo rusko-gruzínskou válkou a následným uznáním suverenity Abcházie (a Jižní Osetie) Ruskou federací (Souleimanov-Hoch, 2012: 61–63).

Od této doby je vzájemný konsenzus mezi Gruzíí a Abcházíí v nedohlednu. Zapletení Ruské federace do tohoto konfliktu, která tak získala v Zakavkazsku ztracený vliv, nedává příliš nadějí na vyřešení tohoto konfliktu a možnost dodatečného ospravedlnění abcházské secese na základě vzájemného konsenzu o secesi nebo dokonce změnou gruzínské ústavy.

3. 2. 5 Secese od rozpadajícího se státu

Stejně jako u Kosova nelze tento bod použít ani v abcházském případě. V době vyhlášení abcházské nezávislosti byla Gruzie fungujícím státem. Naopak se Abcházie chtěla původně připojit k celku, který jevil na sklonku 90. let větší prvky rozpadajícího se státu – Sovětskému svazu.

3. 2. 6 Secese kvůli svědomí

Nelze říci, že by se abcházská stanoviska nějak radikálně měnila v závislosti na tom, jak se vyvíjela situace v Jižní Osetii. Například ani po tzv. „pochodu na Cchinvali“ organizovaném Zviadem Gamsachurdiou koncem roku 1989 s cílem předejít možnému separatismu Osetinců, nepodnikla Abcházie žádné kroky na jejich podporu nebo kroky k vlastní úplné secesi. Jak už bylo řečeno, vyhlásila samostatnou republiku v rámci Gruzie. Tyto dva konflikty probíhaly odděleně, což můžeme dokázat i v případě propuknutí abcházsko-gruzínské války v roce 1992, kde kromě Abcházů a Rusů bojovali dobrovolníci ze Severního Kavkazu, nikoli však Osetinci (Nodia, 1996).

Abcházové měli v této nepřehledné době starosti se svým statutem a zachováním vlastní existence. Sami se ani nesnaží ospravedlnit svoji secesi v ohledu na události v Jižní Osetii.

3. 2. 7 Secese v souladu s mezinárodním legálním právem

V této podkapitole budeme vycházet z Posudku MSD o Kosovu, jež byl rozebrán v části 3. 1. 7., jiný závěr MSD totiž nebyl dosud o takovém případě vydán. Přesto, že se v Posudku MSD jasně vyjadřuje o kosovském případě, jako o unikátním, tedy případě *sui generis*,¹⁰ nelze přehlédnout podobnosti s vyhlášením nezávislosti v Abcházii, potažmo jinde v Zakavkazsku. Bez toho, abychom zkoumali podmínky, za kterých je možné prohlásit nějaký postup za precedentní, nabízí se, kosovský případ za precedent považovat.

MSD byl na jednu stranu kritizován za velice úzkou specifikaci otázky, k níž se vyjadřoval, což svědčí o jeho neochotě vyjadřovat se o širších tématech státnosti, secese a sebeurčení, které by samozřejmě byly používány dalšími secesionistickými regiony a státy bez vnější suverenity (Caplan, 2010).

I přes tyto snahy na sebe reakce secesionistických regionů nenechaly dlouho čekat. Irakly Khintba, politický analytik Abcházské státní univerzity označil stanoviska Posudku MSD za definitivní precedens pro Abcházii, která se marně snaží o mezinárodní uznání (Caplan, 2010).

Asi největším stimulem pro ostatní secesionisty je prohlášení MSD v Posudku, že jednostranné vyhlášení nezávislosti mezinárodní právo přímo nazakazuje (Recknagel, 2010). Je sporné, zda označit abcházskou secesi v souladu s mezinárodním právem či nikoli. Kdybychom se přiklonili k secesionistickým stanoviskům a k jejich tvrzení, že případ Kosova zakládá precedens pro podobné případy, měli bychom kromě Abcházie uzнат přinejmenším ostatní *de facto* státy v Zakavkazsku, jako Jižní Osetii, Náhorní Karabach nebo Nachičevan. Posudek MSD, kterým jsme se řídili už v případě Kosova, ale jasně říká, že nemůže být vnímán jako precedens.

¹⁰ Jak jsme uvedli ve výše zmíněné kapitole, kosovská Deklarace nezávislosti se vyjadřuje ve stejné duchu, tedy že „(...) Kosovo je zvláštní případ vyplývající z nedobrovolného rozpadu Jugoslávie a není precedentem pro jiné situace.“ (Kosovo Declaration of Independence, 2008).

3. 3. Srovnání a komparace Kosova a Abcházie

Komparací Kosova a Abcházie jsme zjistili, že tyto dvě entity mají mnoho společného. Obě byly závislé na celku, který byl členem mnohonárodnostního svazu (myšleno Jugoslávii a Sovětský svaz) s tím, že v prvním případě mateřský stát měl většinou vedoucí slovo (alespoň ke konci existence) a disponoval většinovým obyvatelstvem v tomto svazu. V případě Abcházie, byl její mateřský stát zcela marginální v Sovětském svazu. Obě entity také musely snášet porušování práv ze strany svého mateřského státu.

Pokud máme porovnat obyvatelstvo Kosova a Abcházie, jsou mezi nimi značné rozdíly v demografickém vývoji. Zatímco populace kosovských Albánců v Kosovu stoupala a jejich poměr se zvyšoval na úkor kosovských Srbů, v Abcházii jsme zaznamenali zcela opačný vývoj. Abcházů v Abcházii ubývalo a přibýly zde menšiny obyvatel z ostatních států a zejména Gruzíni. Přesto si Kosovo i Abcházie činili nárok na samostatný stát.

Jak jsme zjistili skrze Buchananovy body remediální teorie secese, kosovskou secesi můžeme ospravedlnit na základě porušování lidských práv i na základě systematického porušování autonomie zakotvené v ústavě. Tato bezpráví plynou z přelomu 80. a 90. let, konkrétně z nedemokratického zrušení kosovské autonomie a později z represivního přístupu Miloševićovy politiky vůči Kosovu. Dále se potvrdil poslední bod Buchananovy teorie, tedy soulad secese s mezinárodním legálním právem, avšak ne příliš přesvědčivě. Samotný Posudek MSD o Kosovu sice deklaruje, že secese Kosova nezakládá porušení mezinárodního práva, některá jeho stanoviska jsou ale příliš vyhýbavá a nejasná, což se zdá být záměrem. Ostatní body se v práci nepodařilo potvrdit a není tedy možné na jejich základě secesi ospravedlnit.

U Abcházie bylo zjištěno, že secesi lze ospravedlnit na základě porušování lidských práv. Toto bezpráví pochází z první války v Abcházii v letech 1992–1994, kdy nacionalisticky naladěná Gruzie se de facto stala agresorem a napadla území Abcházie. Velmi sporné je naplnění posledního bodu tedy soulad secese s mezinárodním právem. Dosud nikdo nepožádal o přezkoumání tohoto případu MSD tak, jak to učinilo Srbsko. Nezbyvalo nám tedy nic jiného, než vycházet z tohoto Posudku. Jestliže bychom vycházeli z textu Posudku tak, jak jsme to učinili u Kosova, nemůžeme tento bod na Abcházii aplikovat, neboť sám Posudek odmítá jeho využití jako precedentu. To ale neznamená, že bychom secesi Abcházie nemohli považovat za kompatibilní s Buchananovo remediální teorií. Sice bylo přímo potvrzeno pouze první ospravedlnění, Posudek MSD ale zmiňuje, že v průběhu 20. století se vyvinulo právo na secesi, které ji umožňuje na základě porušování lidských práv a na základě nespravedlivé anexe legitimního státního teritoria. Můžeme tedy považovat secesi Kosova i Abcházie za kompatibilní s remediální teorií secese Allena Buchanana.

4. ZÁVĚR

Cílem práce bylo zjistit, zda secese Kosova a Abcházie je kompatibilní s remediální teorií secese Allena Buchanana. Na základě uvedených faktů jsem došla k závěru, že kosovská secese je ospravedlnitelná na základě porušování lidských práv ze strany mateřského státu – Srbska a také na základě porušování autonomie zanesené v ústavě.

Secesi Abcházie se podařilo ospravedlnit na základě porušování lidských práv Gruzíí, jakožto agresorem v první abcházsko-gruzínské válce na začátku 90. let. Ospravedlnění podle dalších bodů Buchanany teorie se v práci neprokázalo.

Sporná je otázka souladu secese Kosova a Abcházie s posledním uvedeným bodem Buchanany teorie, tedy zda jsou tyto secese v souladu s mezinárodním legálním právem. Pracovala jsem s textem Posudku Mezinárodního soudního dvora o Kosovu, podle nějž kosovská secese neporušila mezinárodní právo. Vzhledem k tomu, že tento Posudek jasně říká, že nemůže být precedentem pro jiné secesionistické skupiny, nemohl legalizovat tedy ani na secesi Abcházie.

V práci jsem ale dospěla ke zjištění, že jelikož Posudek potvrzuje existenci remediální teorie v mezinárodním právu, je možné secesi Abcházie považovat za legální, kvůli ospravedlnění na základě porušování lidských práv ze strany Gruzie. Z toho vyplývá, že můžeme secesi Kosova i Abcházie považovat za kompatibilní s remediální teorií secese Allena Buchanana.

V případném rozšíření práce by bylo nicméně velmi zajímavé sledovat, jak se vyvíjí situace po vyhlášení nezávislosti Kosova a Abcházie v závislosti na tom, kdo je jejich bezpečnostní garant. Jestliže se podíváme na to, kdo doposud uznal nezávislost Kosova a Abcházie nebo na svobodu jejich zahraniční politiky, zjistíme diametrálně odlišná fakta a to i přesto, že jedná o entity, které mají mnoho společného.

5. SEZNAM ZDROJŮ

- Abcházie.cz (<http://abchazie.cz/>, 22. 4. 2014).
- Banac, I. (1992). Historiography of the Countries of the Eastern Europe: Yugoslavia. *The American Historical Review*, Vol. 97, No. 4, pp. 1084–1104.
- Beran, H. (1984). A liberal Theory of Secession. *Political Studies*, Vol. 32, Issue 1, pp 21–31.
- Binder, D. (1987). In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict. *The New York Times*, 1. 11. 1987 (<http://www.nytimes.com/1987/11/01/world/in-yugoslavia-rising-ethnic-strife-brings-fears-of-worse-civil-conflict.html>, 25. 3. 2014).
- Borak, N. (2000). *Economic Background to National Conflicts in Yugoslavia*. In: Teichova, A.- Matis, H. - Pát, J., eds., *Economic Change and the National Question in Twentieth-Century Europe (310–337)* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Brilmayer, L. (1991). Secession and Self-Determination: A territorial Interpretation. *Faculty Scholarship Series*. Paper 2434, Dostupné na: http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/2434.
- Buchanan, A. (1991). Toward a Theory of Secession. *Ethics*, Vol. 101, No. 2, pp 322–342.
- Buchanan, A. (1997). Theories of Secession. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 26, No. 1, pp. 31–61.
- Buchanan, A. (2004). *Justice, Legitimacy, and Self-Determination. Moral Foundations for International Law* (Oxford University Press: Oxford).
- Caplan, R. (2010). The ICJ´C Advisory Opinion on Kosovo. *United States Institute of Peace*. Peace Brief 55.

(<http://www.usip.org/sites/default/files/PB55%20The%20ICJs%20Advisory%20Opinion%20on%20Kosovo.pdf>, 25. 4. 2014).

Cassese, A. (1995). *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge University Press: Cambridge).

Catala, A. (2013). Remedial Theories of Secession and Territorial Justification. *Journal od Social Philosophy*, Vol. 44, No. 1, pp. 74–94.

Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement. *United Nation Security Council*, 26. 3. 2007
(http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf, 23. 4. 2014).

Cornell, S. (2001). *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical conflict in the Caucasus* (London: Routledge Curson).

Český rozhlas (2014). *EU zahájila přístupové rozhovory se Srbskem, jednou z podmínek je urovnat vztahy s Kosovem*. 21. 1. 2014
(http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropskaunie/_zprava/evropska-unie-zahaji-pristupove-rozhovory-se-srbskem--1305850, 21. 4. 2014).

De Wall, T. (2010). *The Caucasus. An Introduction* (Oxford: Oxford University Press).

Dizdarević, R. (2002). *Od smrti Tita do smrti Jugoslávie. Svědectví*. (Praha: Nakladatelství Vašut).

Dytrich, O. – Souleimanov, E. (2007). Jižní Kavkaz na křižovatce dějin. *Mezinárodní politika*, Vol. 31, No.12, s. 4–6.

Emizet, K. – Hesli, V. (1995). Disposition to Secede: An Analysis of the Soviet Case. *Comparative Political Studies*, Vol. 27, No. 1, pp. 493–536.

EurActiv (2012). *Srbsko nemusí pro zahájení přístupových rozhovorů uznat Kosovo, tvrdí EK*. 10. 10. 2012 (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/clanek/ek-srbsko-nemusi-pro-zahajeni-pristupovych-jednani-uznat-kosovo-fle-rozsireni-zprava-o-pokroku-v-oblasti-rozsireni-normalizace-010300>, 21. 4. 2014).

EurActiv (2014). *Evropská unie, Srbsko a Kosovo*. Aktualizováno 21. 2. 2014 (<http://www.euractiv.cz/rozsirovani-eu/link-dossier/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068>, 21. 4. 2014).

General Assembly resolution 63/3 (2008). 8. 10. 2008.

Girgle, P. (2009). *Stručná historie států: Kosovo* (Praha: Libri).

Göransson, M. (2013). A Cultural History of Serbia. *Balkan Insight*, 4. 11. 2013 (<http://www.balkaninsight.com/en/article/a-cultural-history-of-serbia>, 25. 3. 2014).

Gvatseladze, T. (2005). *The language situation in Abkhazia*. In: Vamling, K., *Language, History and Cultural Identities in the Caucasus* (Malmö: Malmö University).

Hechter, M. (1992). The Dynamics of Secession. *Acta Sociologica*, Vol. 35, No. 4, pp. 367–373.

Helsingin Sanomat (2007). *UN Security Council begins debate on Ahtisaari Kosovo Plan*. 4. 4. 2007 (<https://www.hs.fi/english/article/UN+Security+Council+begins+debate+on+Ahtisaari+Kosovo+plan/1135226347693>, 23. 4. 2014).

Horowitz, D. (2000). *Ethnic Groups in Conflict* (California: University of California Press).

Human Right Watch. *Yugoslavia Human Rights Abuses in Kosovo 1991 – 1992*. (http://www.hrw.org/legacy/reports/1992/yugoslavia/#P179_14737, 25. 3. 2014).

Jansen, R. (2008). Albanians and Serbs in Kosovo: An Abbreviated History An Opening for the The Islamic Jihad in Europe. *Colorado State University*, 22. 7. 2008 (<http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html>, 25. 3. 2014).

Khutsishvili, G. (1994). Intervention in Transcaucasus. *Perspective*, Vol. 4, No. 3 (<https://www.bu.edu/iscip/vol4/Khutsishvili.html>, 22. 4. 2014).

Klíč k budoucnosti (2006). V originálu: *The proposal of Abkhaz side on the comprehensive Settlement of the Georgian-Abkhaz conflict*, “Key to the future”. Dostupné na: http://www.caucasus-dialog.net/Caucasus-Dialog/Activities_&_Docs_files/Key%20to%20the%20Future%20Eng%20Kopie.pdf, 24. 4. 2014).

Kosovo Declaration of Independence, 17. 2. 2008. Dostupné na: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635>, 25. 4. 2014.

Kříž, Z. (2005). Situace v Kosovu před rozhodnutím o jeho budoucím statutu. *Natoaktual*, 8. 12. 2005 (http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.aspx?c=A051208_075718_na_analyzy_m02, 26. 3. 2014).

Lehning, P. (2005). *Theories of secession: an introduction*. In: Lehning, P., *Theories of secession* (Routledge), pp. 1–13.

McGarry, J. – Moore, M. (2011). *Secession and Domination*. In: Pavković A. – Radan, P., *The Ashgate Research Companion to Secession* (Farnham: Ashgate) 427–438.

Miller, D. (1995). *On Nationality*. (New York: Clarendon Press).

Mill, J. S. (1991). Consideration on Representative Government. *Gutenberg Ebook*. Dostupné na: <http://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm>.

Minahan, J. (2004). The Former Soviet Union's Diverse Peoples: A Reference Sourcebook (ABC-Clio).

Moore, M. (1998). *National Self-Determination and Secession* (Oxford: Oxford University Press).

Naša Abchazia (2008). *Abchazia – kratkaja istoričeskaja spravka*. 27. 10. 2008 (<http://abkhazeti.info/history/1225171779.php>, 24. 4. 2014).

NATO, Resolution 757, 30. 4. 1992, Dostupné na: <http://www.nato.int/ifor/un/u920530a.htm>, 20. 4. 2014

Nodia, G. (1996). *Political Turmoil in georgia and the Ethnic Policies of Zviad Gamsakhurdia*. In: Coppieters, B. ed. *Contested Borders in the Caucasus* (Bruxelles: Vrije Universiteit Press).

Ozgan, K. (1998). *Abkhazia – Problems and the Path to their Resolution* (<http://www.kapba.de/Ozgan.html>, 25. 4. 2014).

Pavkovic, A. (2003). Secession, Majority, Rule and Equal Rights: A Few Questions. *Maquarie Law Journal*. Vol. 73, No. 5. Dostupné na: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqLawJl/2003/5.html>.

Phillpot, D. (1995). In Defense of Self-Determination. *Chicago Journals*. Vol. 105, No. 2, pp. 352–385.

Pirjevec, J, (2000). *Jugoslávie 1918–1992* (Praha: Argo).

Pontier, T. (2001). *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia* (Hague: Kluwer Law International).

Posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci souladu jednostranného vyhlášení nezávislosti Kosova s mezinárodním právem, 22. 7. 2010 (V *originálu: Accordance with International Law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo, Advisory opinion*). Dostupné na: <http://www.icj?cij.org/docket/files/141/15987.pdf>, 24. 4. 2014).

Raz, J. (1986). *The Morality of Freedom* (Oxford: Clarendon Paperbacks).

Recknagel, Ch. (2010). Eastern Europe's Frozen Conflicts Look to Kosovo Ruling. *Radio Free Europe Radio Liberty*, 23. 7. 2010 (http://www.rferl.org/content/Eastern_Europes_Frozen_Conflicts_Look_To_Kosovo_Ruling/2108088.html, 20. 4. 2014).

Ria Novosti (2007). *Ahtisaari's plan on Kosovo failed – Russian FM*. 19. 4. 2007 (<http://en.ria.ru/russia/20070419/63994313.html>, 20. 4. 2014).

Ria Novosti (2008). *Konflikt između Gruzij i Abchaziej. Istorija Boproca*. 27. 9. 2007 (<http://ria.ru/spravka/20070927/81316995.html>, 24. 4. 2014).

Rosůlek, P. (2007). Národy, nacionalismus a teorie secese. In: Rosůlek, P. a kol., *Politická filozofie, aktuální problémy* (Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk) s. 63–90.

Seymour, M. (2007). *Secession as a remedial right* (Montreal: Department of Philosophy).

Souleimanov, E. – Hoch, T. (2012). *Role Ruska v konfliktech a oficiálních mírových procesech v Abcházii a Jižní Osetii v letech 1991–2008* (Praha: Auditorium).

Spasovski, D. (2012). Nacionalizam, prinuda ili izbor. *Vreme*, 10. 5. 2012 (<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1051649>, 25. 3. 2014).

Stanford Ecyklopedia of Philosophy. *Secession*. Dostupné na:
<http://plato.stanford.edu/entries/secession/index.html#RemRigOnlThe>, 10. 4. 2014).

Státy a jejich představitelé, Zakavkazská SFSR. *Libri*. Dostupné na:
<http://libri.cz/databaze/staty/podlist.php?id=579>, 25. 4. 2014.

Štřítecký, V. (2007). Bude mít Gruzie na evropských růžích ustláno? *Mezinárodní politika*, Vol. 31, No. 12, s. 7–9.

Štěpánek, V. (2011). *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo* (Brno: Masarykova univerzita).

Štěpanovský, J. (2008). Mezinárodněprávní aspekty nezávislosti Kosova. *Mezinárodní politika*, Vol. 32, No. 3, s. 18–22.

Štětina, J. (2007). Kavkazu stále hrozí velký ozbrojený konflikt. *Mezinárodní politika*, Vol. 31, No. 12, s. 21–23.

Tejchman, M. (2004). *Srbsko za druhé Jugoslávie*. In: Pelikán, J. – Havlíková, L. – Chrobák, T. – Rychlík, J. – Tejchman, M. – Vojtěchovský, O., *Dějiny Srbska* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny) s. 459 – 506.

Tesař, F. (2000). *Postavení národnostních menšin ve Svazové republice Jugoslávii*. In: Dančák, B. – Fiala, P. (eds.) *Národnostní politika v postkomunistických zemích* (Brno: Mezinárodní politologický ústav).

Tesař, F. (2008). Kosovo: Legalizace černé stavby? *Mezinárodní politika*, Vol. 32, No. 5, s. 28–31.

Tolčinský, A. (2013). Pět let nezávislosti Kosova. *Český rozhlas*, 18. 2. 2013 (http://m.rozhlas.cz/cro6/stop/_zprava/pet-let-nezavislosti-kosova-1177364, 26. 3. 2014).

UNPO Year Book (1996). *Unrepresented Nations and Peoples Organization* (Hague: Kluwer Law International).

Wintrobe, R. (2002). Slobodan Milosevic and the Fire of Nationalism. *World Economics*, Vol. 3, No. 3 (July 2002).

Wood, J. (1981). Secession: A Comparative Analytical Framework. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, Vol. 14, No. 1, pp. 107–134.

Zimmermann, W. (1995). The Last Ambassador: A Memoir of the Collapse of Yugoslavia. *Foreign Affairs*, March/April 1995
(<http://www.foreignaffairs.com/articles/50768/warren-zimmermann/the-last-ambassador-a-memoir-of-the-collapse-of-yugoslavia>, 25. 3. 2014).

Zuchba, M. (2008). *Problemy nezavisimosti Abchazii v istorii i politike: XX – nečalo XXI beka* (Suchumi: Alašara).

6. RESUMÉ

This thesis is dealing with normative theories of secession, particularly Allen Buchanan's remedial right only theory. Particular points of Buchanan's theory are applied to studies of Kosovo and Abkhazia. The main point of the thesis is to find out, if the secession of Kosovo from Serbia and the secession of Abkhazia from Georgia are compatible with Buchanan's remedial right only theory.

The theoretical part of this thesis contained two chapters. The first chapter is representing main opinions, which were formulated in 80's and 90's of 20th century. The main dividing of theories from the end of 20th century and also the dividing of theories of secession according to Allen Buchanan. With every theory there is also its author. Some of these theories are introduced more closely.

In the second part we can find Allen Buchanan's opinions at the theories of secession and there is also his points of remedial theory in details. After that there are several other authors who are dealing with the normative theories of secession.

The practical part is handling the Buchanan's points of remedial theory of secession, whereas there is also a choice of moments from history. These historical events are important for rehabilitation of secession according to me. Remedial theory desires for light overlap to the international law. Because of this the end of comparing is dedicated to the International Court of Justice and his Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo and to the reactions of the secessionistic groups and the states without exterior sovereignty.